

Diplomová práce

Lidový ornament ve výtvarné výchově na 1. stupni základní školy

Studijní program:

M0113A300008 Učitelství pro 1. stupeň základních škol

Autor práce:

Terezie Bártová

Vedoucí práce:

Mgr. A. Lucrezia Škaloudová Puchmajerová,
Ph.D.
Katedra primárního vzdělávání

Liberec 2024

Zadání diplomové práce

Lidový ornament ve výtvarné výchově na 1. stupni základní školy

Jméno a příjmení:

Terezie Bártová

Osobní číslo:

P19000464

Studijní program:

M0113A300008 Učitelství pro 1. stupeň základních škol

Zadávací katedra:

Katedra primárního vzdělávání

Akademický rok:

2022/2023

Zásady pro vypracování:

Cílem diplomové práce je vytvořit výtvarnou řadu zaměřenou na český lidový ornament, která bude realizovaná v hodinách výtvarné výchovy na prvním stupni základní školy.

Požadavky: Studium odborné literatury se zaměřením na lidový ornament. Vytvoření příprav na výtvarnou řadu. Realizace výtvarné řady s žáky prvního stupně.

Metody: Rešerše literatury k danému tématu.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování práce:

tištěná/elektronická

Jazyk práce:

čeština

Seznam odborné literatury:

ELIŠKA, Jiří. *Ornament a dekor*. Brno, 1984. Univerzita J. E. Purkyně v Brně.

HORÁČEK, Jaroslav a Ivana ROZKOVCOVÁ. *Podještědský lidový oděv v proměnách času*. Český Dub, 2022. ISBN 978-80-270-6454-0.

LANGHAMMEROVÁ, Jiřina. *České lidové kroje*. Praha: Práce, 1994. ISBN 80-208-0328-9.

ROESELVÁ, Věra. *Řady a projekty ve výtvarné výchově*. Praha: Sarah, 1997. ISBN 80-902267-2-8.

ZORMANOVÁ, Lucie. *Obecná didaktika: pro studium a praxi*. Praha: Grada, 2014, 239 s. Pedagogika. ISBN 978-80-247-4590-9.

Vedoucí práce:

Mgr. A. Lucrezia Škaloudová Puchmajerová,
Ph.D.

Katedra primárního vzdělávání

Datum zadání práce:

20. dubna 2023

Předpokládaný termín odevzdání: 15. prosince 2024

L.S.

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

doc. RNDr. Jana Příhonská, Ph.D.
garant studijního programu

Prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci jsem vypracovala samostatně jako původní dílo s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé diplomové práce a konzultantem.

Jsem si vědoma toho, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu Technické univerzity v Liberci.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti Technickou univerzitu v Liberci; v tomto případě má Technická univerzita v Liberci právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Současně čestně prohlašuji, že text elektronické podoby práce vložený do IS/STAG se shoduje s textem tištěné podoby práce.

Beru na vědomí, že má diplomová práce bude zveřejněna Technickou univerzitou v Liberci v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

Jsem si vědoma následků, které podle zákona o vysokých školách mohou vyplývat z porušení tohoto prohlášení.

Poděkování

Ráda bych poděkovala MgA. Lucrezii Škaloudové Puchmajerové, Ph.D., za odborné vedení závěrečné práce. Dále bych chtěla poděkovat učitelkám první a páté třídy Křesťanské základní školy J. A. Komenského, které mi umožnily praktickou část vyzkoušet u nich ve třídách. Také bych chtěla poděkovat žákům základní školy, kteří se mnou s radostí spolupracovali. V neposlední řadě děkuji svému manželovi, rodině a přátelům, za podporu a zázemí, které mi poskytli během studia.

Anotace

Diplomová práce se zabývá lidovým ornamentem a jeho zapojením do výtvarné výchovy. Teoretická část se zabývá obecně výtvarnou výchovou, projektovým vyučováním ve výtvarné výchově, ornamentem a lidovým ornamentem. Následně jsou popsány vybrané etnografické oblasti a typické zvyky a předměty, které jsou vázané k lidovému ornamentu.

V praktické části je zpracována výtvarná řada jako přípravy na jednotlivé hodiny výtvarné výchovy. Výtvarná řada se zabývá lidovým ornamentem z různých oblastí České republiky. Je inspirována různými předměty a materiály, na kterých se objevuje lidový ornament. Výtvarná řada byla realizována v první a páté třídě základní školy.

Klíčová slova

Výtvarná řada, výtvarná výchova, ornament, lidový ornament, 1. stupeň základní školy

Annotation

This master's thesis deals with folk ornament and its involvement in art education. The theoretical part deals with art education in general, project teaching in art education, ornament, and folk ornament. Subsequently, selected ethnographic areas and typical customs and objects that are linked to folk ornament are described.

In the practical part, an art series is created as a preparation for individual art lessons. The art series deals with folk ornaments from different regions of the Czech Republic. It is inspired by various objects and materials which were used to display folk ornament. The art series was implemented in the first and fifth grade of primary school.

Key words

Art series, art education, ornament, folk ornament, 1st grade of primary school

Obsah

OBSAH	8
SEZNAM OBRÁZKŮ	10
ÚVOD	12
TEORETICKÁ ČÁST	13
1 CHARAKTERISTIKA MLADŠÍHO ŠKOLNÍHO VĚKU	13
2 VÝVOJ DĚTSKÉ KRESBY	15
3 VÝTVARNÁ VÝCHOVA	16
3.1 VÝTVARNÁ VÝCHOVA A RVP	16
3.2 PROJEKTOVÁ METODA.....	17
3.2.1 Krátký vývoj výtvarné výchovy a projektového vyučování	18
3.2.2 Projektové vyučování ve výtvarné výchově	19
3.3 VÝTVARNÉ ŘADY	20
3.3.1 Druhy výtvarných řad.....	20
3.3.2 Tvorba výtvarné řady.....	20
3.4 VÝTVARNÉ TECHNIKY	21
3.4.1 Kresba.....	21
3.4.2 Malba.....	22
3.4.3 Grafika.....	23
3.4.4 Plastická a prostorová tvorba.....	25
4 LIDOVÉ UMĚNÍ	26
4.1 ORNAMENT	28
4.1.1 Funkce ornamentu	30
4.1.2 Funkce a materiál.....	31
4.2 LIDOVÝ ORNAMENT.....	32
4.3 HISTORICKÝ LIDOVÝ ODĚV NEBOLI KROJ.....	33
4.3.1 Proměnlivost kroje.....	34
4.3.2 Kroj jako průkaz totožnosti	35
5 ČESKÉ LIDOVÉ UMĚNÍ	36
5.1 ČESKÉ ETNOGRAFICKÉ OBLASTI	36
5.1.1 Podluží.....	37
5.1.2 Podještědí	39
5.1.3 Podještědský lidový oděv	40
5.1.4 Malované truhly a krabičky	44
5.2 VELIKONOCE A ORNAMENT	45
5.2.1 Velikonoční kraslice	45

5.2.2	Vzory na kraslicích.....	48
5.3	CIBULÁKOVÝ VZOR.....	49
PRAKTICKÁ ČÁST.....		50
6	LIDOVÝ ORNAMENT – VÝTVARNÁ ŘADA.....	50
6.1	CHARAKTERISTIKA ŽÁKOVSKÉHO VZORKU	51
6.2	METODICKÉ LISTY.....	52
7	PRACOVNÍ LIST S DOTAZNÍKEM.....	67
7.1	VÝSLEDKY PRACOVNÍHO LISTU S DOTAZNÍKEM	67
8	ZÁVĚR.....	69
BIBLIOGRAFIE.....		71
SEZNAM PŘÍLOH.....		74
VLOŽENÉ PŘÍLOHY.....		77

Seznam obrázků

Obrázek 1: Spojitý ornament (vlastní tvorba v programu Canva)	28
Obrázek 2: Nespojité ornament (vlastní tvorba v programu Canva)	28
Obrázek 3: Rozeta (Třebíčská rozeta).....	29
Obrázek 4: Frýzový vzor (Štauberová,, 2024, s. 1)	29
Obrázek 5: Tapetový vzor (Štauberová, 2024, s. 1).....	29
Obrázek 6: Průvod k příležitosti korunovace Ferdinanda V. v roce 1836 (Horáček, 2022, s. 42–43)	33
Obrázek 7: Malování do omítky (Jeřábek, 1962, s. 38).....	37
Obrázek 8: Ornamenty na domu (Ornamenty malířky Slavomíry Foretové v Nechorách)	38
Obrázek 9: Malování pískem (Malování pískem 14).....	38
Obrázek 10: Malování na sklo mýdlem (Jeřábek, 1962, s. 45).....	39
Obrázek 11: Podještědí (Horáček, 2022, s. 20).....	39
Obrázek 12: Hlucká nevěsta v kroji (Slovácko) (Svatba - Nevěsta).....	40
Obrázek 13: Podještědská nevěsta (Horáček, 2022, s. 117)	40
Obrázek 14: Granátová jablíčka (Horáček, 2022, s. 148).....	41
Obrázek 15: Tulipány (Horáček, 2022, s. 148).....	41
Obrázek 16: Karafiáty a další (Horáček, 2022, s. 149).....	41
Obrázek 17: Růžová poupata (Horáček, 2022, s. 149)	41
Obrázek 18: Ženský víněk (Horáček, 2022, s. 257).....	42
Obrázek 19: Žena s vínkem na hlavě (Horáček, 2022, s. 248)	42
Obrázek 20: Žena s vínkem na hlavě (Horáček, 2022, s. 252)	42
Obrázek 21: Fěrtoch (Horáček, 2022, s. 421).....	43
Obrázek 22: Detail fěrtochu (vlastní fotografie, muzeum Turnov)	43
Obrázek 23: Pánský opasek (Horáček, 2022, s. 333).....	43
Obrázek 24: Detail opasku (vlastní fotografie, muzeum Turnov)	43
Obrázek 25: Zdobené punčochy (Horáček, 2022, s. 509).....	44
Obrázek 26: Zdobené punčochy (Horáček, 2022, s. 508).....	44
Obrázek 27: Malované krabičky (Horáček, 2022, s. 518)	44
Obrázek 28: Malovaná truhla (vlastní fotografie, muzeum Turnov)	45
Obrázek 29: Malovaná truhla (vlastní fotografie, muzeum Turnov)	45
Obrázek 30: Horizontální kompozice (Večerková, 2013, s. 45).....	46
Obrázek 31: Vertikální kompozice (Večerková, 2013, s. 51).....	46
Obrázek 32: Podélně půlená kompozice (Večerková, 2013).....	46
Obrázek 33: Nahodilá kompozice (Večerková, 2013, s. 58)	46
Obrázek 34: Vejce malované voskem v reliéfu, dvě barvy vosku (Večerková, 2013, s. 15)	47
Obrázek 35: Vejce malované voskem v reliéfu, dvě barvy vosku, ... (Večerková, 2013, s. 15)	47

Obrázek 36: Vejce malované voskem v reliéfu, přírodní vejce, ... (Večerková, 2013, s. 15).....	47
Obrázek 37: Vejce zdobené batikou (Večerková, 2013, s. 24).....	47
Obrázek 38: Vejce zdobené batikou (Večerková, 2013, s. 24).....	47
Obrázek 39: Vejce zdobené batikou (Večerková, 2013, s. 24).....	47
Obrázek 40: Ornament vytvořený dětmi, dívka, 10 let.....	52
Obrázek 41: Hotový vyšitý obrázek, chlapec, 11 let	53
Obrázek 42: Hotové výrobky na nástěnce	55
Obrázek 43: Hotové vínky	56
Obrázek 44: Hotové opasky.....	56
Obrázek 45: Hotové výrobky.....	58
Obrázek 46: Malování mýdlem na okna, dívky.....	60
Obrázek 47: Kreslení na okna (Starý kvartýr, Koňaré a malování mýdlem, 2021).....	60
Obrázek 48: Pokreslené okno (Starý kvartýr, Koňaré a malování mýdlem, 2021)	60
Obrázek 49: Nazdobené ponožky, závěrečná reflexe	62
Obrázek 50: Nazdobené vejce, chlapec, 9 let	63
Obrázek 51: Průběh tisku.....	65

Úvod

Lidový ornament je dnes trochu pozapomenutý a spojujeme si ho, obzvlášť v Sudetech, s několika nadšenci, kteří rekonstruují lidové kroje, nebo s muzei. Téma lidového ornamentu je pro mě zajímavé a chtěla jsem ho více prozkoumat a poté přinést dětem. Mám ráda barevnost a veselost, které z lidové zdobnosti září. Líbí se mi, jak každý lidový ornament má svůj příběh a charakteristiku a dá se z něho ledacos vyčíst.

Mým záměrem bylo přiblížit lidovou zdobnost. Chtěla bych, aby si všimaly detailů a motivů ornamentu. Důraz budu klást také na regionální lidovou zdobnost. Samotnou mě zajímalo, jestli v okolí Liberce můžeme sledovat nějaké zdobené artefakty, které dokazují lidovou zdobnost a lidový ornament. Mým dalším cílem bylo dětem přiblížit zjištěné informace právě pomocí výtvarných problémů. Kromě okolí Liberce se budu věnovat i dalším vybraným etnografickým oblastem České republiky a lidovému ornamentu, který jejich historie poskytuje.

V praktické části se zabývám charakteristikou mladšího školního věku. To využiji v přípravě hodin výtvarné výchovy. Dále zmiňuji vývoj dětského výtvarného projevu se zaměřením na kresbu. Následuje stručná kapitola o rámcovém vzdělávacím programu a pozici výtvarné výchovy v něm. Zabývám se také zasazením tématu lidového ornamentu do očekávaných výstupů.

Dále se v praktické části věnuji problematice projektového vyučování ve výtvarné výchově a výtvarnými řadami. Stručně je shrnuta historie projektové metody ve výtvarné výchově.

Základem pro tvorbu výtvarné řady byla teorie týkající se ornamentu, lidového umění a lidového ornamentu. Na to se navazují vybrané etnografické oblasti a artefakty, na kterých můžeme sledovat lidový ornament.

Celá praktická část bude prolnta jedním tématem, proto jsem si zvolila formát výtvarné řady, do které budou jednotlivé výtvarné hodiny zarámované. Výtvarnou řadu budu realizovat v první a páté třídě Křesťanské základní školy J. A. Komenského.

Teoretická část

1 Charakteristika mladšího školního věku

Mladší školní věk je období mezi šesti až deseti nebo jedenácti lety. Je to tedy časový úsek mezi nástupem do první třídy a pátou třídou. V tomto období dítě zažívá důležité změny. Největším mezníkem je nástup do první třídy. Dítě začíná mít povinnosti jako dospělí – musí každý den odcházet z domu do školy a plnit tam své povinnosti. V ideálních rodinných podmínkách rodiče respektují školní povinnosti malého školáka. Má místo, kde může plnit úkoly, je vybaven potřebnými pomůckami a rodina respektuje to, že potřebuje klid na své povinnosti.

Dítě získává nový status – status žáka. Škola klade nové postupně se zvyšující nároky. Dítě je více zatěžováno, ale zároveň rozvíjí paměť, senzomotoriku, intelekt, pozornost, vytrvalost, sebeovládání, svědomitost a tak dále. Když je doma podporující prostředí a ve škole funguje vyučování tak, jak má, je to pro dítě adekvátní zatížení, které ho dále rozvíjí. Pokud ale není zralé nebo má nedostatky v rodině či nějakou poruchu učení, může být škola pro dítě přetěžující.

V první třídě je pro děti náročné se soustředit delší dobu na určitou činnost. Výuka proto musí být členitá a měly by se střídát aktivity. Jako příprava slouží hry, které postupně přecházejí v úkony náročnější na pozornost.

Děti získávají nové vztahy jak k učitelům, tak ke svým spolužákům. V první třídě je pro malého školáka učitel velkou autoritou a velice často je velmi oblíbený. V kolektivu se musí vyrovnávat se soupeřením, nepochopením, ale třeba i s agresivitou mezi spolužáky. Zároveň se učí v nově vzniklých vztazích komunikovat. V nevýhodě mohou být děti, které nemají sourozence nebo nechodily do mateřské školy.

Dítě se nově setkává s hodnocením. Je hodnocené učiteli a rodiči, ale také spolužáky a samo sebou. Vhodné hodnocení působí pozitivně na žákovu sebehodnocení, další rozvoj a motivaci. Zjišťuje, že dobrými výkony, úsilím a snahou lze dosáhnout uspokojení z vlastních dovedností a z dobrého výkonu. Erik Ericsson označil toto období jako fázi píce a snaživosti. Pílí a snaživostí získává pochvalu, uznání, kladné emoce, rozvíjí se vnitřní motivace, zvyšuje se jeho sebevědomí a má kladné sebehodnocení. V nepříznivých podmínkách zanedbané dítě nevynakládá úsilí a nesnaží se o dosažení dobrých výsledků. Tímto se může rozvíjet komplex

méněcennosti. Tento typ dítěte se na sebe snaží často upozornit negativně – například tak, že dělá vědomě to, co nemá, a provokuje tím dospělé.

V tomto věku je stále důležitá hra. Dítě ale vyhledává náročnější hry se složitějšími pravidly. Děti už zvládají přechod ze hry do zájmových kroužků a různých jiných mimoškolních aktivit.

Zatěžující pro dítě je nakládání nadměrných požadavků. Například tím, že má každý den kroužek nebo dva. Musí zvládat kroužky a ještě mít dobré známky. Dítě je přetížené, unavené, vyčerpané. Časem může rezignovat nebo mít těžké psychické problémy. V případě, že dítě zažívá úspěchy a rodiče z toho mají radost, obohacuje to jeho život a přispívá to k jeho kladnému sebehodnocení.

Děti mohou pomáhat při domácích pracích, což je pro jejich další život velice důležité. Potřebují mít vlastní povinnosti doma a podílet se na společném rodinném životě. Práce samozřejmě musí být přiměřené věku a schopnostem dítěte. Kromě toho se účastní společných činností, jako jsou například výlety nebo hraní stolních her.

Myšlení dítěte v mladším školním věku je mnohem rozvinutější než v předchozí fázi, ale stále není rozvinuté abstraktní myšlení. Jean Piaget pojmenovává toto období jako etapu konkrétních operací. Dítě zvládá základní logické úlohy, zvládne třídit, řadit a další operace.

Co se týče morálního vývoje je dítě na úrovni konvenční morálky. Dítě se chová podle příkazů a zákazů od rodičů nebo učitelů a očekává pochvalu. Řídí se přejatými zásadami a usiluje o vyhnutí se trestu. S tím souvisí rozvoj svědomí a pocitu viny.

Do života dítěte zasahuje také televize, mobilní telefon, videa, filmy a další média. V dnešní době jsou děti obrazovkám vystavovány už od batolecího věku. Dítě v mladším školním věku často ještě nedokáže odlišit příběh z pohádky od reality. Tyto média nabízejí dětem množství informací a vzorů. Bohužel si z nich navyká i na negativní vzorce, například agresivní chování ve střílečích hrách. Velice žádoucí je snižovat počet takových příležitostí, kontrolovat a regulovat sledování pořadů a hraní her. Důležité je s dítětem o tom, co vidělo, komunikovat. (Čáp, 2001, s. 228–231)

2 Vývoj dětské kresby

První fázi kreslířských schopností dětí nazýváme presymbolická fáze. Tato fáze začíná zhruba ve věku dvou let, kdy děti začínají čmárat. Čmáranice zatím nezobrazují nic konkrétního, dítě je spíše zaujaté rytmickým pohybem ruky nebo tím, že pastelka zanechává na papíře stopu. Novější teorie připouštějí, že batole může pomocí čmáranic vyjadřovat svoje pocity. To, jestli jsou čmáranice oblé či ostré, zakreslené pomalu či rychle, může znamenat nějakou emoci.

Mezi druhým a třetím rokem se začínají objevovat náznaky kruhovitých (případně i jiných tvarů). Později může dítě začít vidět ve svých kresbách konkrétní věci. Dítě něco načmárá a pak podle podobnosti objekt pojmenuje. Podobnost čmáranice něčemu konkrétnímu stimuluje dítě k dalšímu experimentování.

K pochopení možnosti něco zobrazit dochází obvykle okolo konce třetího roku dítěte. Dítě začíná kreslit obrázky, které něco znamenají, a už i jejich okolí je schopné rozeznat, co nakreslilo. Typickou kresbou je hlavonožec. Tímto se dítě dostává na symbolickou úroveň kresby. Dítě zobrazuje reálné konkrétní věci, ale nerozvinutá senzomotorika mu ještě nedovoluje přesnost.

Postupně získávají objekty jasnější a jednoznačnější tvary. Mladší předškoláci zvládají zakreslit kruhové tvary, různě směřované čáry a později i čtverce a obdélníky. Do kresby se prolíná také fantazie, kterou často dítě neodlišuje od reality. Pozitivní vliv na rozvoj kreslířských schopností má interakce s dospělým. Společné kreslení a povídání si o dětské kresbě motivuje dítě k dalším pokusům a zdokonalování.

Někdy okolo nástupu dítěte do školy začínají jeho kreslířské schopnosti přecházet do fáze vizuálního realismu. Pro dítě je čím dál víc důležité zachytit přesně podobu objektu, který kreslí. Kresba začíná být komplexnější a lépe zpracovaná. Malý žáček už nekreslí všechny postavy stejně nebo všechny domy stejně. Všimá si větších detailů a zachycuje konkrétní znaky konkrétního domu. Pro dítě je více důležitá realita než fantazie, od které pomalu upouští.

Ve fázi druhotné schematizace kresby, tedy okolo věku 11 let, dítě znovu upouští od přesného zakreslování reality. Děti jsou ke své kresbě více kritické a vědí, že nedokážou realitu tak dobře zakreslit. Jejich reakcí je redukce detailů a přecházení zpět ke schématům. Často také přestávají být ke kresbě tolik motivované. Dochází k odbývání kresby nebo k její stylizaci. Tomuto období se říká také krize dětského výtvarného projevu. (Vágnerová, 2017, s. 23–40)

3 Výtvarná výchova

3.1 Výtvarná výchova a RVP

Základním státním dokumentem, který vymezuje výtvarnou výchovu a zasazuje ji do systému vzdělávání, je rámcový vzdělávací program (RVP). Vzdělávací oblast, do které výtvarná výchova spadá, se jmenuje Umění a kultura. Kromě výtvarné výchovy je do ní zařazena i výchova hudební a dramatická. RVP vymezuje výtvarnou výchovu, ale i další vzdělávací oblasti v jednotlivých etapách vzdělávání. První část rámcového vzdělávacího programu je pro předškolní etapu (RVP PV), druhá etapa je rámcový vzdělávací program pro základní školy (RVP ZV) a třetí nejvyšší etapa je rámcový vzdělávací program pro střední školy (RVP G, RVP GRSP, RVP SOV). Na školní úrovni vymezuje oblast výtvarné výchovy školní vzdělávací program (ŠVP). Podle něj se vyučuje v jednotlivých školách, každá škola si ho formuluje individuálně.

Rámcový vzdělávací program umožňuje žákům i jiné než racionální poznávání světa. Klade důraz na poznávání kultury jako kontinuálního procesu a vývoje. Žák poznává kulturní dění od pravěku až po současnost. Výtvarná výchova umožňuje žákovi osvojovat si umění jako prostředek komunikace a dítě se mu učí porozumět. Vede ho k socializaci a k sounáležitosti se společností.

Žák si rozvíjí estetické cítění, vnímavost vůči okolnímu světu a uměleckým dílům a tvořivost. Je veden také k vnímavosti vůči sobě samému a k dalším možnostem vyjádření svých pocitů a myšlenek. Kromě vlastní tvořivosti vede žáka k interpretaci a podporuje jeho intuitivní vnímání. Žák svým způsobem ve výtvarné výchově experimentuje a objevuje. To má potenciál rozvíjet jeho odvalu se vyjádřit. (Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, 2021, s. 80–81)

Očekávané výstupy vymezují, co by měli žáci ve výtvarné výchově zvládnout a v kterém ročníku. Očekávané výstupy pro první období jsou formulovány následovně:

„žák

- *VV-3-1-01 rozpoznává linie, tvary, objemy, barvy, objekty; porovnává je a třídí na základě zkušeností, vjemů, zážitků a představ*

- VV-3-1-02 v tvorbě projevuje své vlastní zkušenosti; uplatňuje při tom v plošném i prostorovém uspořádání linie, tvary, objemy, barvy, objekty a další prvky a jejich kombinace
- VV-3-1-03 vnímá události různými smysly a vizuálně je vyjadřuje
- VV-3-1-04 interpretuje podle svých schopností různá vizuálně obrazná vyjádření; odlišné interpretace porovnává se svou dosavadní zkušeností
- VV-3-1-05 na základě vlastní zkušenosti nalézá a do komunikace zapojuje obsah vizuálně obrazných vyjádření, která samostatně vytvořil, vybral či upravil“ (Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, 2021, s. 85)

Od očekávaných výstupů se bude odrážet diplomová práce ve své praktické části.

Současný rámcový vzdělávací program umožňuje transdisciplinaritu ve výuce. Jednotlivé předměty se mohou překrývat a tím se dělá prostor pro projekty a projektovou výuku. Rámcově vzdělávací program také neurčuje přesné metody a formy výuky, ale jen obsah výuky. Umožňuje tedy větší volnost při vyučování, každý učitel má možnost hodiny přizpůsobit na míru žákům a vytvořit zábavnou a efektivní výuku. (Stehlíková Babyrádová, 2015, s. 14–15)

3.2 Projektová metoda

Slovo projekt vychází z latinského slova *proicio*. Má mnoho významů, ale některé z nich jsou například: vypovídat, předhazovat, vrhat se do nebezpečí nebo házet kupředu. Zajímavé je, že téměř všechny významy sedí k významu projektu, tak jak ho vnímáme ve výuce dnes. Velice obecně můžeme projekt definovat jako „*dlouhodobou, plánovanou a organizovanou činnost, která vede ke konkrétním výsledkům a je realizací nějakého předem pojatého úmyslu.*“ (Stehlíková Babyrádová, 2015, s. 13)

Do vzdělávání zavedli pojem projekt představitelé pragmatické pedagogiky – John Dewey a William Kilpatrick. Jejich cílem bylo zvyšovat motivaci žáků k učení a podporovat jejich vzájemnou spolupráci. (Stehlíková Babyrádová, 2015, s. 13) Stěžejním bodem bylo to, že škola nesmí být odtržená od reálného života. Učební obsah by neměl být uměle zkonstruován.

John Dewey zdůrazňuje to, že by výchova měla vycházet z žáka a nikoliv z učitele. Škola by tedy měla být pedocentrická. Tento bod vyvolával diskuse. Otázky byly kladeny směrem k tomu, jak by fungovalo, kdyby si obsah učiva určovalo dítě, které je společensky a kulturně

nevyzrálé. Dewey se k tomu vyjadřuje tak, že by se dítěti mělo asistovat, ale nemělo by se vše podřizovat jen jeho zájmům. Dítě totiž není dostatečně zralé, aby si dokázalo určit významné cíle. (Stehlíková Babyrádová, 2015, s. 17–19)

Kilpatrick oproti Deweyovi vůbec nestaví na teoretických znalostech. Podle Kilpatricka nemůže být učivo předem vůbec naplánováno, protože projektové vyučování je vždy individuální, vytvořené na míru žáka a závislé na jeho zájmech. V porovnání je Kilpatrickovo pojetí projektové výuky stavěno plně na dítěti, kdežto Deweyovo pojetí bere v potaz asistenci učitele a teoretický základ. Tito dva muži tedy položili základ projektového vyučování. (Stehlíková Babyrádová, 2015, s. 20–21)

Podobný střet se odehrává i dnes mezi zastánci takzvaných „soft skills“ a zastánci „hard skills“. Soft skills jsou kompetence, které se týkají chování jedince, sociálních a interpersonálních dovedností. Hard skills je pojem popisující učivo a vědomosti, které si žáci osvojují. V rámcově vzdělávacím programu máme aktuálně zařazené oba druhy dovedností. Soft skills bychom mohli najít pod pojmem klíčové kompetence. (Stehlíková Babyrádová, 2015, s. 22–23)

Zormanová zařazuje projektovou metodu do výuky produkční. Dítě si pomocí praktických činností osvojuje nové poznatky. Propojuje se škola a život okolo nás. (Zormanová, 2014, s. 30–31)

3.2.1 Krátký vývoj výtvarné výchovy a projektového vyučování

Výtvarnou výchovu můžeme vystopovat až do 18. století, do dob reforem císařovny Marie Terezie. Kromě trivia, tedy čtení, psaní a počítání, bylo ve školách zařazeno i praktické vyučování, kam patřilo i kreslení. Kreslení mělo však zcela jinou podobu než dnes. Děti se učily kreslířské dovednosti potřebné k práci, tedy rýsování, vyhotovování plánů, vytváření ornamentů pro dekoraci nábytku nebo staveb. Často se kresbou kopírovalo, rýsovalo a zakreslovalo do čtvercových sítí. Začátkem 20. století došlo k reformě kreslení. Opustila se kresba ornamentů a do výtvarné výchovy se vnesl prostor. Více se kreslilo podle skutečnosti a vyučovala se perspektiva. Větší důraz se kladl na racionalitu, čistotu výkresu a konstruktivismus. Do vývoje výtvarné výchovy zasahovaly tehdejší umělecké trendy – purismus a kubismus.

V druhé čtvrtině 20. století se pozvolna začíná objevovat touha po volném, spontánním kreslení. Stojí za tím jména jako Gustav Hartlaub a Gustaf Britsch, kteří vydávají knihy, které přispívají k dalšímu vývoji výtvarné výchovy. Rozvoj výtvarné výchovy nabírá na síle také

se studii vývoje dětské kresby a jejího diagnostického potenciálu. Tím se zabýval například František Čáda, který chápal spontánní dětskou kresbu jako specifický druh řeči. V této době působí také výše zmínění John Dewey a William Kilpatrick. Toto období dává základ dnešnímu modernímu chápání projektové metody. (Stehlíková Babyrádová, 2015, s. 25–30)

V České republice se začala projektová metoda objevovat ve výtvarné výchově v 80. letech 20. století, a to především v lidových školách umění (dnešní základní umělecké školy). Po sametové revoluci se dostala i do běžných škol. (Stehlíková Babyrádová, 2015, s. 39) Revoluce přinesla euforii z nových možností, a tak se české školství začalo proměňovat. Avšak proměnu brzdila legislativa a nevytvořená podpora pro nově vznikající směry. Později byl vytvořen dokument Národní program rozvoje vzdělávání v České republice, takzvaná Bílá kniha. Ten shrnuje klíčové změny českého školství. Na jeho základě vzniká i Rámcový vzdělávací program (RVP), který směřuje k reformě základního vzdělávání. (Kratochvílová, 2006, s. 7–10) V průběhu let byl ještě několikrát revidován a pozměněn. K posledním změnám v obsahu Rámcového vzdělávacího programu došlo v roce 2021.

3.2.2 Projektové vyučování ve výtvarné výchově

Cílem výtvarné výchovy je rozvoj osobnosti dítěte tak, aby samostatně přemýšlelo, tvořilo a řešilo problémy. Takto uceleně nejlépe funguje projektové vyučování. Probouzí zájem dítěte o okolní svět, obohacuje, předkládá problémy, učí souvislostem, překonává povrchnost a lhostejnost dítěte k okolnímu světu, umožňuje hledat odpovědi a klást další hlubší otázky.

Téma projektového vyučování by mělo být samo o sobě zajímavé a motivující. Samozřejmě je, že pro téma musí mít zápal i sám učitel. Když se učitel dokáže pro něco nadchnout, jednodušeji zájmem nakazí i děti. Ovšem musí zde být rovnováha mezi iniciativou učitele a žáka. Učitel nesmí převálcovat děti. Současně však musí brát ohledy a jít naproti zájmům žáků, a poskytnout jim prostor pro samostatný zájem a rozvoj zájmů. Respektuje tedy jejich výtvarné myšlenky a ztvárnění. Důležité je, aby učitel nebyl předpojatý a neměl přesné představy o práci dětí, ale nechal rozhodování a cestu výtvarného projevu na dítěti. Autonomie výtvarného projevu dítěte rozvíjí jeho fantazii.

K hlubšímu zkoumání výtvarného projevu umožňuje řetězení výtvarných úloh. Prožitky a zkušenosti se vrství a vedou k novým pracovním a výtvarným postupům. (Roeselová, 1997, s. 25–28)

3.3 Výtvarné řady

Výtvarné řady jsou krátké jednoduché celky, které rozvíjejí jakýkoliv námět, učební látku nebo výchovný problém. Jeden úkol navazuje na druhý a tvoří celou linii kroků. Výtvarná řada rozvíjí jedno složitější téma. (Roeselová, 1997, s. 30) Téma může být rozebráno na vrstvy, studováno od makro pohledu až po mikro pohled, téma může být zjednodušováno, může být sledováno od abstraktna po konkrétno nebo naopak, může zaznamenávat vývoj a tak dále. Důležitá je návaznost a vnoření se do tématu. Když dítě setrvává v tématu delší dobu a má možnost ho zkoumat z různých stran, daleko více se do tématu ponoří, vznikne silnější citový vztah a hlubší morální podtext. Jedna vyučovací hodina na dané téma toto neumožňuje. (Roeselová, 2003, s. 78–80)

Výtvarné řady nejlépe vyhovují učitelům i žákům na základních školách. Pro učitele je výhodou, že přípravy nejsou tak náročné a navíc řady umožňují propojit jednohodinové dotace výtvarné výchovy do ucelených celků. (Roeselová, 1997, s. 30)

3.3.1 Druhy výtvarných řad

Výtvarný cyklus má během celé práce jeden společný námět a žák hledá vlastní výtvarné řešení. Vzniknou různá výtvarná díla, ale propojená jednou myšlenkou nebo výtvarnou otázkou.

Metodická řada je tvořená ze seřazených kroků od výchozího podnětu až po vyvrcholení práce. Proces tedy graduje a dochází ke kvalitativním změnám. Tato řada se využívá často i v uměleckých školách, kde začínají studii reality, tedy kresbou a končí například sochou.

Tematická řada negraduje, ale hlouběji se zabývá tématem. Zkoumá nějakou skutečnost, její podoby, detaily, procesy, vlastnosti ze všech možných stran.

Srovnávacími řadami učitel sleduje výtvarně výchovný problém z různých pohledů (psychologického, didaktického, vývojového, topologického a dalších) a hledá potvrzení nebo vyvrácení svých předpokladů. Sleduje rozdíly mezi žáky a porovnává je. Může porovnávat také výsledky žáka v čase. (Roeselová, 1997, s. 31)

3.3.2 Tvorba výtvarné řady

Základem je zajímavé a zábavné téma, které vyprovokuje dětský zájem a otázky. Dále si učitel určí obsah, čím se budou přesněji zabývat, následně navazuje výtvarný problém, jak se obsah znázorní. Buď můžeme dětem zadat přesnou techniku, nebo jim ji jen přiblížit a žáci si ji dotvoří

podle svých potřeb a nápadů. Je možné dětem nabídnout více výtvarných řad. Žák začne pracovat na jedné, a pokud ho přestane bavit, může přejít na další a poté se k té první vrátit.

Možné je také vytvářet výtvarnou řadu s více skupinami žáků najednou. Ztrácí se blízkost třídní práce, ale zase se propojují třídy a uskutečňují větší společnou práci. (Roeselová, 1997, s. 32) Výhodou je, když se třídy účastní řady alespoň dvakrát, aby měly podíl na jejím vývoji. Ale i tak by měly být informovány o vývoji řady. Důležité je také, aby práce jednotlivých ročníků mohly být vystavené u sebe. Zapojené třídy, ale i pozorovatel poté mohou vidět návaznosti a výtvarná řada pak má celkový smysl. (Roeselová, 2003, s. 80)

Může se stát, že výtvarná řada žáky nebaví. Proč? Prvně musí hledat učitel, jestli nenese vinu on. Je možné, že téma, které vybral, je pro žáky nezajímavé. Buď není atraktivní, nebo je naopak dobře známé, tudíž nevzbudí takový zájem. Další příčinou může být nudnost technik nebo jejich podobnost či opakování se. Učitel také může dětem zabránit k plnému rozkvětu fantazie svojí autoritativností a lpěním na přesném splnění úkolu. Demotivující může být také příliš málo času na úkol nebo příliš náročný a zdlouhavý úkol. (Roeselová, 1997, s. 35–37)

3.4 Výtvarné techniky

K základním technikám ve výtvarné výchově patří kresba, malba, grafika, plastická a prostorová kresba a soudobé výtvarné postupy. Ve výtvarné řadě bude důležitou roli hrát kresba, následně malba, grafika a různé kombinace technik.

3.4.1 Kresba

Kresba je nejpřirozenější výtvarnou činností. Jak už je zmiňováno výše, kresba je první technikou, se kterou se dítě potká. Dítě projde různými fázemi kresby od čmáranic přes hlavonožce až po potřebu zaznamenávat realitu. V tomto období dochází k takzvané krizi výtvarného projevu a dítě potřebuje, aby mu byly nabídnuty další možné kreslířské aktivity.

Ve vztahu k lidovému ornamentu je kresba velice důležitá. Kresbou lidoví umělci buď přímo dekorovali daný předmět, nebo jim sloužila k zaznamenání návrhu. Například když chtěl řezbář vyzdobit truhlu, nejprve si vytvořil stínovaný návrh, který následně realizoval.

Kresbu můžeme dále dělit na *kresbu z představy*. Dítě zaznamenává zážitky, zkušenosti, pocity a informace, které vypráví prostřednictvím kresby z představy. Kresba je subjektivní, často upravená fantazií. Poskytuje prostor pro svobodné fantazijní vyjádření. Může zaznamenávat prožívání hudby, literárního textu.

Kresba motivovaná skutečností odráží vztah dítěte ke skutečnosti. Každé dítě zaujme něco jiného. Kresba podle skutečnosti aktivizuje pozornost. Žáci se učí pozorně vnímat, výtvarně uvažovat a vystihnout podobu objektu. Kresba si může všimnout určitých částí objektu, detailu, souvislostí nebo vnitřní stavby věci, pohybu objektu, polohy v prostoru a dalších.

Návrhová kresba je přípravou k realizaci výtvarného díla z jiného materiálu. Je to návrh pro další uměleckou práci, která vychází z návrhové kresby. Může pomáhat k ujasnění postupu, vlastností, proveditelnosti a podobně. (Roeselová, 1996, s. 24–26)

Kresbu dále dělíme na techniky suchou stopou. Sem patří:

- kresba tužkou,
- kresba rudkou,
- kresba uhlem a další. (Roeselová, 1996, s. 28–37)

Do technik kresby mokrou stopou patří:

- perokresba,
- kresba dřívkem,
- kresba štětcem,
- kresba fixy a další. (Roeselová, 1996, s. 38–53)

3.4.2 Malba

V malbě je dítěti přidána další dimenze, kterou se může vyjadřovat. V předškolním věku vnímá barvy spíše symbolicky. K tomu, co okolo sebe vnímá, přiřazuje barvy a ty symbolizují určitý objekt nebo motiv. V další fázi vývoje chápe dítě lokální barevnost, pokud jí vnímá svobodně, přidává do ní své oblíbené barvy, ztmavuje nebo zesvětluje. S nízkým výtvarným sebevědomím a spontaneitou je malířský projev omezený a vznikají zábrany až takové, že žák může nesnášet malbu. Pomocť mu může abstraktní malba (např. nálady, pocitu, živlů a dalších), která nemá určené konkrétní barvy a umožňuje svobodu a volný výběr barev.

V malbě můžeme stejně jako v kresbě popsat *malbu z představy*. Dítě se nejprve setkává s kresbou a později se učí malbě. Nejprve využívá jednoduchou barevnou škálu, ale s rostoucím věkem se paleta doplňuje o další barvy. Svobodné barevné vyjadřování žáka ukazuje na jeho niterné vyladění. Každý žák využívá barvy různě. Někdo má rád jemné přechody mezi barvami, někdo zase kontrasty.

Malba motivovaná pozorováním skutečnosti zobrazuje objekt zaznamenaný očima žáka. Jedná se o volný přepis, tudíž dílo každého žáka bude jiné. Každý žák vnímá barvy, kontrasty, stíny, světlo, pozadí jinak. Starší děti baví více věcná malba a zátiší. Zde jde dětem více o přesnost zobrazení. Dospívající se rádi zabývají náročnějšími problémy a přibližují se ke studijní malbě.

Návrhová malba, stejně jako u kresby, připravuje návrh k realizaci v jiném materiálu nebo provedení. Může jít třeba o návrh pro další zpracování linorytem. (Roeselová, 1996, s. 62–64)

Malbu dělíme na:

- malbu temperou,
- malbu akvarelem,
- malbu pastelem. (Roeselová, 1996, s. 66–81)

3.4.3 Grafika

Grafika je náročnější technikou a vyžaduje více znalostí a zkušeností. Žák musí nad svou prací více přemýšlet, aby mu dílo vyšlo tak, jak chce a potřebuje. Pro tvorbu klasických grafických technik musí být dítě starší a schopnější. Lze však dětem předávat postupně jednodušší části grafiky a začít třeba obtisky vyrobených razítek. Hlavní charakteristikou grafiky je, že se výtvarná práce může mnohokrát rozmnožovat.

Z počátku se dítě věnuje volné grafice. Ta zobrazuje příběhy, objekty a dění okolo nás. Učí se zrcadlovému zobrazení, které vzniká po otisku, a řeší tento problém. Přemýšlí nad konturami, plochami, kontrasty a využívá stopy grafického nástroje.

Užitá a propagační grafika vytváří větší nároky. Kromě nápadu je potřeba ovládat řeč linie, tvarů a barev. Užitá grafika se objevuje třeba jako ilustrace knih, známky, ex libris a další.

Propagační grafika se zaměřuje na jednoduchý, jasný, dobře zapamatovatelný znak, tak aby upoutala pozornost. Součástí je také heslo, název nebo text, který doplňuje potřebné informace. Jsou to například reklamy, plakáty, nálepky, letáky, přebaly apod.

Nejnáročnější zpracování je *stylizace skutečnosti*. Klade na tvůrce vysoké nároky, jak si poradit se zjednodušením, ale zároveň při zachování důležitých prvků a tvarů. (Roeselová, 1996, s. 94–95)

Pro zavedení grafických technik využíváme přípravné grafické techniky. Sem zařazujeme:

- gumotisk,
- rytou kresbu,
- odkrývací techniku na voskovém podkladu,
- kreslený monotyp (protisk),
- otisky různých textur a další. (Roeselová, 1996, s. 98–108)

Do grafických technik tisku z výšky zařazujeme:

- tisk z šablon,
- tisk z koláže,
- papírořez,
- sádroryt,
- linoryt. (Roeselová, 1996, s. 109–118)

Do grafických technik tisku z hloubky zařazujeme:

- papírorýt,
- suchou jehlu a další. (Roeselová, 1996, s. 124–128)

Do grafických technik tisku z plochy řadíme:

- monotyp,
- sítotisk a další. (Roeselová, 1996, s. 130–132)

V grafice oddělujeme ještě soudobou grafickou techniku, kam řadíme:

- xeroxovou grafiku

- a počítačovou grafiku. (Roeselová, 1996, s. 134–137)

3.4.4 Plastická a prostorová tvorba

Plastická a prostorová tvorba vychází z prvních poznatků dítěte, které věci okolo sebe uchopuje, zvedá, vnímá jejich povrch, strukturu, jestli jsou tvrdé nebo měkké. Následně probíhají první pokusy něco stavět, spojovat, ale je to spíše hra. Později dochází k záměrnému plastickému tvoření. Prostorové vyjadřování umožňuje přepis představ, vyjádření skutečnosti nebo vytvořením kompoziční etudy. Problém přináší archivace výtvarného díla. Nejjednodušší cestou je pořízení fotografií nebo videí.

Kompoziční etudy umožňují žákům důkladně se seznámit s materiálem, se kterým budou pracovat. Dítě pracuje s různými materiály, spojuje je a hledá mezi nimi vhodné vztahy. Kompoziční etudy bývají motivovány konkrétní představou. (Roeselová, 1996, s. 146–148)

Materiály, které můžeme použít pro plastickou tvorbu, jsou:

- sochařská hlína,
- sádra,
- pórobeton,
- polystyren,
- dřevo a další. (Roeselová, 1996, s. 150–158)

4 Lidové umění

Vznik umění a lidového umění od sebe nelze oddělit. Umění vzniklo právě jako odraz života, práce, životní zkušenosti a soužití (nebo boje) s přírodou. Umění nevzniklo pro potřebu bohatých a vznešených pánů, ani pro zisk, ale jako niterní potřeba člověka. K oddělení lidového umění a umění na zakázku došlo během různých historických událostí a dějů ve společnosti, když se oddělily vrstvy společnosti. Bohatší lidé si umění na zakázku kupovali a prostí lidé tvořili pro svou radost. (Václavík, 1959, s. 11)

Lidové umění mělo už od nepaměti uspokojovat estetické požadavky a potřeby obyčejného prostého člověka. Funkcí lidového umění je dekorativnost. Lidé chtěli mít své okolí milé, hezké a příjemné, proto si ho dotvářeli zdobnými předměty nebo ozdobili přímo vlastní dům. (Brahová, 1994, s. 3–4)

Později začalo na umění působit náboženství v různých představách a pověrách, které si k němu lidé navázali. Jejich snahou bylo si často magicky přivolat blahobyť, ochranu od nemoci nebo smrti apod. Ve skutečnosti jde spíše o pověřivost a pomíchání pohanských zvyků s křesťanskými. (Václavík, 1959, s. 12)

Umění nerozlučně souvisí i s dějinami národa. Můžeme sledovat několik vývojových fází lidového umění, které vznikalo v průběhu dějin. Prvním je umění magické spojené s primitivními kulty; druhé je lidové umění spojené s křesťanstvím; třetí je lidové umění estetické a reprezentativní; a posledním je lidové umění hrdé, realistické a bojovné.

Kromě jasných historických událostí se do lidového umění propisují také soudobé umělecké slohy. Jejich proniknutí mezi prostý lid ovšem trvá déle, než jsou trendy v panských vrstvách. (Johnová, 1989, s. 20)

Lidové umění bylo dříve často předmětem směny. Šikovný truhlář vyrobil truhlu, jeho žena ji pomalovala a truhla se líbila i jejich sousedům, tak se domluvili, že jim ji za dvě husy také vyrobí. Lidovým umělcem nemohl být každý. Člověk musel mít smysl pro materiál, pro tvar předmětu, který zdobí, pro jednotlivé tvary a barvy, které se k sobě hodí a hodí se k danému prostředí.

Lidoví umělci se nikde nevyučovali, ani neměli žádné materiály, podle kterých by se učilo. Vymýšleli si vlastní vzory nebo se inspirovali od jiných umělců, které si zaznamenávali. Některé ze sešitků se zachovaly a můžeme je vidět v muzeích.

Předměty byly takto směňovány, později i na zakázku vyráběny. Typické pro lidové umění je také to, že u valné většiny nelze zjistit autora. Dříve nebylo zvykem se podepisovat, slovní předání jména autora se časem vytratilo. (Brahová, 1994, s. 3–4)

Je zajímavé, že za úpadek lidového umění považuje Karel Šourek už polovinu devatenáctého století. Je to období národního obrození. Lidové umění se stávalo omylem, či úmyslně nástrojem, který měl uměle podporovat české uvědomění. Ztratilo tím původní nezávislý a samostatně se rozvíjející ráz. (Šourek, 1930, s. 12)

Lidové umění je na rozdíl od umění profesionálního bez pravidel. Lidová malba není pouze malbou, ale často plní nějaký praktický účel. Lidový umělec zdobí vše, co mu materiál dovozuje. Vyjadřuje se spontánně, neuvědoměle. V tom je zásadní rozdíl: lidový umělec nedělá umění. My v moderních dějinách už nevnímáme a neznáme původní účely věcí ozdobených, vidíme to již jako umění. (Šourek, 1930, s. 14–15)

V posledních letech po světových válkách můžeme slyšet o autorech, kteří převzali řemeslo a tvoří po vzoru předků lidovou zdobnost. To už je ale jiné. Ztratila se původní potřeba zdobnosti a jde spíše o zachovávání tradice v době, která už ale směřuje jinam. Je to tedy spíše oživující se historie. Může to znít trochu smutně, že některé věci, ať se sebevíc snažíme, už jsou nenávratně ztraceny nebo alespoň už je nikdy nepůjde vrátit do původní podoby.

4.1 Ornament

Ornament můžeme definovat jako plošnou, plastickou nebo lineární výzdobu tvořenou rytmickým, symetrickým a proporčním opakováním prvků nebo motivů. (Eliška, 1984, s. 5) Ornament vychází z přírodních námětů, ale může být pozměněn až do abstraktních forem a geometrických tvarů. Jiří Eliška rozděluje ornament takto:

Ornament figurativní (předmětový):

- rostlinný,
- zvířecí (zoomorfní),
- věcný,
- figurální (antropomorfní).

Ornament abstraktní:

- geometricky abstraktní,
- stylizovaný z figurativního základu. (Eliška, 1984, s. 6)

Zuzana Štauberová přidává ještě dělení z hlediska strukturálního na:

- Ornament spojitý (kontinuální), který je tvořen souvislou strukturou, například vlnovkou.

Obrázek 1: Spojitý ornament (vlastní tvorba v programu Canva)

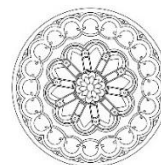
- Ornament nespojitý (diskrétní), který je tvořen samostatnými prvky, například nespojenými spirálami v řadě. (Štauberová, 2024, s. 1)

Obrázek 2: Nespojitý ornament (vlastní tvorba v programu Canva)

Z hlediska morfologického dělí Štauberová ornamenty na:

- rozetový vzor (solitér, růžice),
- frýzový vzor (vlýs, pás),
- tapetový vzor (ozdobné pole). (Štauberová, 2024, s. 1)

Obrázek 3: Rozeta
(Třebíčská rozeta)

K pochopení a podrobnějšímu popisu je nutné si rozebrat pojmy, které se k ornamentu vážou. První pojem je *prvek*. Prvek vnímáme jako elementární jednotku ornamentu. Je to zjednodušený obraz něčeho reálného (předmětu, části věci, části rostliny, ...).

Obrázek 4: Frýzový vzor
(Štauberová, 2024, s. 1)

Motiv je celkový obraz složený z jednotlivých prvků. Motiv přináší určitou výtvarnou myšlenku. Je základní jednotkou ornamentu.

Obrázek 5: Tapetový vzor
(Štauberová, 2024, s. 1)

Struktura určuje vnitřní uspořádání prvků, např. jak hustě jsou prvky uspořádány.

Textura říká, jak ornament vypadá na povrchu čili jakou má barvu, jaký má povrch, jestli se leskne atd.

Všechny druhy výtvarného umění vycházejí ze stejného základu – bod, linie, plocha, prostor a perspektiva. To stejné potřebujeme i k výstavbě ornamentu. Následují tedy definice jednotlivých pojmů. *Bod* je úplně nejzákladnějším pojmem. Vzniká dotykem nástroje materiálu. *Linie* je záznam pohybu nástroje po materiálu. Umožňuje kresbu, záznam tvaru, obrysu, iluze prostoru. *Plocha* je linie rozšířená do druhé dimenze. V případě prostorové tvorby i do třetí dimenze. *Prostor* je již třídimenzionální. Může být vytvořen iluzivně (malbou, kresbou) nebo reálně (např. sochařství).

Perspektivou rozumíme zobrazení prostoru, kde se přímky a roviny zdánlivě zkracují nebo prodlužují. (Eliška, 1984, s. 7–9)

Základním principem ornamentu je *rytmus*. Rytmus můžeme pozorovat všude kolem, ale původně vznikl v přírodě, odkud jsme měli možnost ho odpozorovat. Můžeme uvést příklady jako střídání dne a noci, roční období, životní cyklus rostlin, tlukot srdce a mnoho dalších.

Symetrie neboli souměrnost je stejně důležitá jako rytmus. Symetrii můžeme dělit podle počtu os: symetrie podle jedné osy, podle dvou os a podle více os. Symetrie může být také pravá

(prvky jsou zrcadlově nebo totožně zobrazeny), posloupná (prvky jsou po ose posunuty) nebo obrácená (prvky jsou zrcadlově a jeden oproti druhému vzhůru nohama).

Další věcí, kterou můžeme sledovat, jsou *proporce*. Můžeme se buď držet reality, nebo proporce pozměnit. Pak si prvky upravujeme podle pocitů, zaujetí nebo podle důležitosti. (Eliška, 1984, s. 9–11)

Kontrast neboli protiklad je jeden z nejdůležitějších výrazových prostředků. Formuje dynamiku, význam a staví základ ornamentu. V dekorativní tvorbě ho můžeme pozorovat například jako vztah barev, velikosti prvků, rozdílnost použitých materiálů nebo rozdílnost textur a struktur.

Kromě výše uvedených se ornament skládá ještě z *barvy* a *kompozice*. Problematiky barvy je hodně široká. Práce se jí nebude rozsáhle věnovat. (Eliška, 1984, s. 9–14)

Kompozice je pro ornament charakteristická, tudíž se u ní zastavíme. Kompozice je vztah linií, tvarů, objemů, ploch a prostorů, které dohromady představují svébytný celek. Dělíme ji takto:

- Linie, řady, pásy – prvky jsou rytmicky řazeny ve vertikálním, horizontálním či šikmém směru
- Plošná kompozice – ornament, který zabírá plochu – buď celou, nebo zdobí okraj či centralizuje pozornost do jednoho místa
- Plastické kompozice – uplatňuje se hlavně v architektuře, ale také na nábytku, keramice, tkaninách apod. (Eliška, 1984, s. 16–19)

4.1.1 Funkce ornamentu

Ornament má několik funkcí. První funkcí je samozřejmě estetika. Ornament zdobí, kráslí a dotváří předměty. Estetiku také formuje zvolený materiál, způsob zpracování apod. Ornament zvýrazňuje tvar předmětu a upozorňuje na konstrukci a důležité detaily. Má také funkci spojující, například opticky propojuje sloup se stropem, umožňuje plynulý přechod. Také ale může mít funkci ukončující, jako například výšivka na okraji ubrusu. Ornament má také funkci praktickou, například opticky schovává opotřebení předmětu nebo předmět zdrsňuje na místech, kde by klouzal z ruky. V neposlední řadě má účel charakterizující. Podporuje účel předmětu. Například pohár na víno bude jinak zdobený než pohár pro vítěze závodu. (Eliška, 1984, s. 21)

4.1.2 Funkce a materiál

Funkce předmětu určuje jeho tvar. Ornament a dekor se tomu musel přizpůsobit. Ornament, aby neporušil funkci, respektuje tvar a esteticky ho dotváří, zdůrazňuje důležitá místa. Proto pro určité tvary předmětů je typické určité zdobení. Například tvary válcovité a tyčovité bývají zdobené svisle, příčně, spirálovitě, pásy a liniemi. Oproti tomu například vázy umožňují rozmanitější ornamentální řešení.

Materiál předmětu také předurčuje, jaký druh ornamentu na něj půjde zaznamenat. Každý materiál má své specifické vlastnosti. Kromě techniky zdobení, kterou materiál umožňuje, hraje roli také estetika. Autor musí esteticky cítit, co se k materiálu hodí, co ho vhodně doplní a rozvine. S novými materiály (plast, sklo, apod.) přibýly nové způsoby dekoru. (Eliška, 1984, s. 23)

4.2 Lidový ornament

Slovo ornament pochází z latiny. Jeho význam je okrasa, ozdoba. (Otto, 1902, s. 887) To nám pomáhá definovat i lidový ornament. Úkolem lidového ornamentu je zdobit předměty denní potřeby a prostředí okolo. Lidé zobrazovali vše, co viděli nebo si ve fantazii vytvořili. Prvky se různě opakují a symetricky upravují tak, aby se hodily na daný předmět. V každém kraji se lidový ornament různí. Také každý lidový umělec byl svérázný a ornament se lišil kus od kusu. V pravém slova smyslu nelze v lidovém umění hledat nějaké zákonitosti a pravidla. Ovšem motivy ornamentu se předávaly a navzájem se inspirovaly z generace na generaci a ze sousedky na sousedku. Také je spojovaly prostředí a příroda, ve které se lidoví umělci v dané oblasti pohybovali. Proto vznikají určité prvky typické pro danou etnografickou oblast.

Lidový ornament můžeme pozorovat například na nábytku. Úzce souvisel s řemeslnou prací, na kterou měly kromě jiného vliv slohové proudy. Nejstarší dochovaný nábytek je z 18. století a jsou pro něj typické renesanční prvky. V té době převládala ornamentika rostlinná. Objevují se velké květinové vzory – tulipány, granátová jablka a další. Často jsou květiny v kytici a ve váze. Podobné motivy se objevují i na malbách domů. Ke konci 18. století se dekor začíná měnit pod vlivem rokoka. Květinové vzory zůstávají, ale květy jsou menší a volně rozházené po ploše.

Během 19. století se lidové umění odklonilo od trendů vyšších vrstev, jejich vliv na lidové umění se zmenšil. Opět se vracely velké květinové vzory.

Vývoj ornamentu na malovaném nábytku se ale liší například od výšivky. Výšivka se vyvíjela od jednoduchých kompozic ke složitějším, kdežto ornament na nábytku byl ve stejném čase na různých místech jiný. Někde hodně složitý a propracovaný, jinde jednoduchý a málo barevný. Jednotlivé kraje se ve vývoji malby na nábytku odlišují. Každý kus nábytku je také jiný, protože ho maloval jiný truhlář. (Johnová, 1989, s. 20–22)

4.3 Historický lidový oděv neboli kroj

Lidový oděv neboli kroj je součástí lidové kultury, která zahrnuje projevy životního stylu venkovských obyvatel. Je jedním z nejnápadnějších nosičů lidového ornamentu a je pro nás v diplomové práci důležitým zdrojem informací. Lidový kroj můžeme zaznamenat od prvních zmínek v 17. století do přelomu 19. a 20. století. Do 17. století existuje jen velice málo dokladů o oblékání venkovanů. V tomto období dochází ale ke změnám lidového oblečení. Renesance přechází v baroko a probíhá třicetiletá válka. Funguje nevolnictví, tudíž lidé jsou izolováni v omezených komunitách a vytvářejí soběstačné jednotky, které si produkují vše potřebné od potravy přes stavební materiál po oděvy. V druhé polovině 17. století se poměry v obyvatelstvu začínají zlepšovat. Oblečení začíná být zdobnější a začal se oddělovat oděv sváteční a pracovní. Jinak byla oblečená děvčata, jinak chlapi a jinak vdané ženy. S každou generací se kroj vyvíjel. Každé děvče chtělo mít jiný kroj než její matka, a tak docházelo k přirozeným změnám. Vliv na vývoj kroje měly také návštěvy přespolečných tancovaček, jarmarků, poutí a dalších společenských událostí. (Štěpánová in Hampton, 2021, s. 10)

Velkému zájmu se kroj těšil v 19. století v očích šlechty. Velkou slávu si lidový oděv užil při korunovaci Ferdinanda V. K oslavám patřily velké sešlosti venkovanů ve svátečních krojích.

Obrázek 6: Průvod k příležitosti korunovace Ferdinanda V. v roce 1836 (Horáček, 2022, s. 42–43)

Součástí byl průvod lidových krojů z každého kraje. Průvod je zaznamenán na malbě a je velice důležitým zdrojem informací o českých krojích. (Langhammerová, 1994, s. 7)

Na vývoj kroje mají vliv samozřejmě i společenské události. Od kroje se přirozeně začalo upouštět, ale novému zájmu se mohl těšit v době národního obrození. Vyhledáváno bylo vše, co by mohlo pomoci národnímu uvědomění. (Langhammerová, 1994, s. 7–9)

S rozvojem techniky a industrializace se postupně zlevňuje textilní materiál a je větší výběr. Lidé si tak mohou dovolit mít kroje zdobenější. S tím souvisí i to, že v blízkosti velkých měst tak začíná lidová móda zanikat a válcuje ji móda městská. (Štěpánová in Hampton, 2021, s. 10)

Dalším obdobím, které plynule navazuje, je muzejní éra. Začíná se formovat vědní obor „národopis“ a kroje jsou pečlivě sbírány a vystavovány. Důležitá národopisná muzea vznikla v Brně, Olomouci a Praze.

V druhé polovině 20. století se k moci dostává levicová vláda, která považuje kroj za symbol selství a sedláctví, a tudíž za symbol bohatství. Zanechává tedy na kroji negativní stopu, navzdory tomu ale stoupá zájem se věnovat lidovému umění. Vznikají různé studie krojů, které ovšem probíhají na vlastní pěst a ne ve veřejném prostoru. Zájem o kroje není v režimu zakázán, ale není vítán. (Langhammerová, 1994, s. 7–9)

4.3.1 Proměnlivost kroje

Člověk měl již od nepaměti dvě protichůdné touhy. První z nich je dát najevo svou příslušnost k nějaké skupině, ať už na základě náboženství, jazyku, státu, sociální vrstvy či geografické pozice. Každý jedinec má potřebu někam patřit. Příslušností k určité skupině nabývá pocitu bezpečí. Opačnou touhou je touha se ode všech odlišit, vyjádřit svoji jedinečnost a individualitu. Člověk chce dát najevo svoji osobnost, jedinečnost a neopakovatelnost. Takto stejně fungují i kroje. Každý kroj je jedinečný, avšak má stejné prvky podle skupiny, kam se zařazoval. (Hampton, 2021, s. 20)

Kroj obecně byl málo proměnlivý. Protože na běžné nošení a práci byl nepraktický, využíval se pouze na sváteční dny. Kroj střezily místní švadleny a vyšíváčky, které měly v rukou dovednosti šití, vyšívání a vázání kroje. I přes to ale podléhal módě. Hlavními iniciátorkami změny byla mladá děvčata, která měla touhu se odlišovat od rodičů a zkusit nové věci. Změny však

byly pomalé a více méně plynulé. V tom se odlišuje lidové oblíkání od panského, které se měnilo rychleji. (Langhammerová, 1994, s. 11)

4.3.2 Kroj jako průkaz totožnosti

V minulosti neměly kroje funkci pouze ochrany lidského těla před povětrnostními podmínkami. Nebyly také pouze jen ozdobami nebo veřejnou demonstrací umění švadleny. Z kroje se dříve dalo vyčíst spoustu věcí, aniž bychom se slovy zmínili. Například se dalo jasně poznat, jestli před námi stojí muž nebo žena. Poznali bychom, jestli je dotyčný katolického nebo protestantského vyznání. Katolíci nosili většinou nápadné barevné oblečení, kdežto protestanti chodili ve střídmych tmavších barvách se stříbrnými výšivkami a šperky. Určitě by se dalo zjistit, z jaké vesnice daný člověk pochází, případně i příslušnost k panství. Zcela jistě bylo možné zjistit, zda je osoba vdaná, ženatá či svobodná nebo ovdovělá. Poznat se dala i svobodná matka. Dala by se zjistit i některá povolání. Poznali bychom například faráře, pana učitele, mlynáře či kováře a další. Někdy se dalo zjistit i jméno, protože mohlo být vyšito na opasku či na jiné části kroje. Pokud se dříve chtěl movitý muž pochlubit bohatstvím, oblékl svou ženu a děti do drahých zdobených šatů a šperků. (Hampton, 2021, s. 21)

Leccos nám může povědět i mapa odkládání lidových krojů v českých zemích. Například můžeme zjistit, že v oblasti okolo Nisy, Ploučnice, Ohře, okolo Ústí nad Labem a v okolí Prahy se kroj přestal používat poměrně brzo, ke konci 18. století. Proto v těchto oblastech není dnes kroj tolik známý a jeho tradice není dnes tak zřetelná. Naopak na Moravě v oblasti Slovácko, Hanácké Slovácko nebo Valašsko odložili lidé kroj mnohem později, až ke konci 20. století. Krojová tradice tam proto velice bujně žije až dodnes. (Hampton, 2021, s. 18–19)

5 České lidové umění

5.1 České etnografické oblasti

Českou republiku můžeme kromě zeměpisných dat rozdělit i z hlediska společenského. Různé oblasti Česka mají své typické zvyky, nářečí, písně nebo kroje. Právě podle těchto znaků dělíme Česko na 17 etnografických oblastí.

Etnografické oblasti České republiky:

- Brněnsko,
- Haná,
- Hanácké Slovácko,
- Horácko,
- Kraj Pražský,
- Lašsko,
- Podhorácko,
- Podkrkonoší,
- Pojizeří,
- Polabí,
- Posázaví,
- Pošumaví,
- Povoltaví,
- Slezsko,
- Slovácko,
- Valašsko,
- Západní Čechy. (Folklórní sdružení České republiky, 1998-2024)

Pro účely diplomové práce byly vybrány jen některé etnografické oblasti. Největší důraz je kladen na region Slovácko (konkrétně oblast Podluží) a Pojizeří (konkrétně Podještědí). Pojizeří bylo vybráno kvůli tomu, že tato oblast je blízká dětem, které se budou účastnit hodin výtvarné výchovy v praktické části diplomové práce.

5.1.1 Podluží

Etnografická oblast Podluží se nachází v nejjižnějším cípu Moravy. Z jihovýchodu je ohraničená řekou Morava, z jihozápadu česko-rakouskou hranicí. Ze západu a severu je ohraničená obcemi Hlohovec, Ladná, Dolní Bojanovice, Starý Poddvorov a Lužice. Podluží je součástí Slovácka. (Jeřábek, 1962, s. 7)

Pro Podluží jsou typické vesnice, kde jsou domy jeden vedle druhého širší stranou přilepené k sobě. Domy jsou více či méně barevně zdobené neboli olíčené. O zdobnost domu se staraly výhradně ženy.

Nejstarší domy jsou zdobené hlavně modrými, zelenými a červenými malůvkami po okrajích budovy. Výrazné prvky na domech jsou *žudry*. Jsou to vyklenuté přístavky nejčastěji v okolí vchodu. Ty jsou často velice zdobně malované. Olíčení bylo pravidelně na jaře obnovováno. Malované žudry jsou nejtypičtějším prvkem na budovách v Podluží. Malby měly kromě estetického významu také význam ochranný. Lidé věřili, že určité prvky mohou uchránit jejich domov před neštěstími. (Jeřábek, 1962, s. 35–37)

Prastarým způsobem zdobení domů na Slovácku je malba prsty do mokré omítky. Nejčastěji byly využívány rostlinné ornamenty pásovitě uspořádané. (Jeřábek, 1962, s. 38)

Obrázek 7: Malování do omítky (Jeřábek, 1962, s. 38)

Základem všech starších maleb na Podluží byl motiv *růže*. Je složený ze čtverce, na který přiléhají čtyři půlkruhy střídavě červené a modré. Čtverec v růži se později rozvinul do kruhu, který je vyplněný šesticípou hvězdou. Motiv růže se dále rozvíjel, je patrný i v modernějších malbách. Malby jsou doplněny dalšími rostlinnými motivy, tulipány, různými „krucánky“ a další. Charakteristické jsou také motivy „slimáka“ (viz foto).

Obrázek 8: Ornamenty na domu (Ornamenty malířky Slavomíry Foretové v Nechorách)

Novějším motivem je jablíčko a srdce. Nahrazují motiv růže. Malba se kromě žuder vyskytuje také v ostění oken. Pozorovat můžeme také modré hrozinky. (Jeřábek, 1962, s. 41)

Další zajímavou tradicí, kterou najdeme na Podluží, je zdobení hliněných podlah pramínkem vody. Hospodyně posypala podlahu žlutým pískem a nádobou s dírkou zdobila ornamenty podlahu. Ornamenty byly velice jednoduché, protože tato technika neumožňovala přesnost. Výzdoba byla vidět dva až tři dny. Je ale logické, že tento druh výzdoby je už vymizelý z důvodu zániku hliněných podlah. (Jeřábek, 1962, s. 45)

Podobnou technikou je vysypávání ornamentů bílým pískem nebo moukou na chodník. Toto zdobení se využívalo při svátečních událostech. Kreslily se opět rostlinné ornamenty tak, že se do hrsti vzal písek nebo mouka a bez předlohy se kreslilo. V některých obcích se tradice stále zachovává. (Jeřábek, 1962, s. 45–46)

Obrázek 9: Malování pískem (Malování pískem 14)

Poslední tradici, které se bude věnovat tato kapitola, je malování mýdlem na okenní tabulky. Je to pravděpodobně nejmladší technika zdobení. Mýdlem, které měla doma každá hospodyně, se zdobily tabulky skla jablíčky, tulipány, hřebíčky, listy, hrozkami a dalšími rostlinnými ornamenty. (Jeřábek, 1962, s. 46)

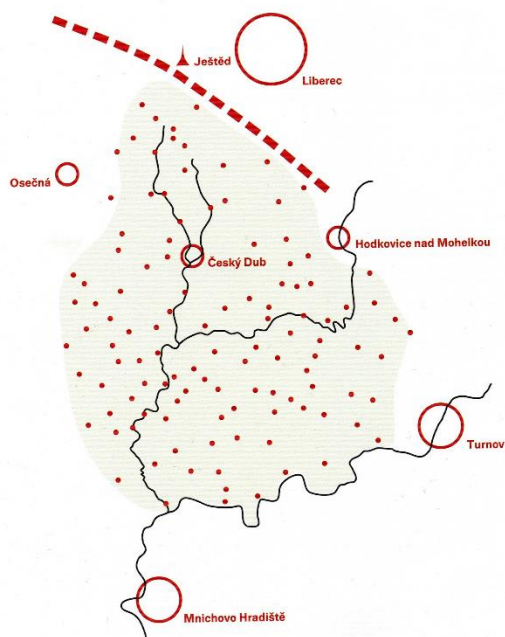

Obrázek 10: Malování na sklo mýdlem (Jeřábek, 1962, s. 45)

Podluží je oblast velice bohatá na tradice a lidovou zdobnost. Dalo by se o ní napsat několik kapitol. Pro účely diplomové práce postačí výše popsané zvyky a lidová zdobnost.

5.1.2 Podještědí

Národopisnou oblast Podještědí bychom mohli přibližně vymezit jako území mezi Ještědským hřbetem a obcemi Osečná, Mnichovo Hradiště, Turnov a Hodkovice nad Mohelkou. Přírozenou hranici představuje také řeka Jizera. Přesné hranice ale nelze určit. (Horáček, 2022, s. 20)

Obrázek 11: Podještědí (Horáček, 2022, s. 20)

Pro účely diplomové práce byly vybrány předměty, na kterých se objevují ornamenty nejvýrazněji – na podještědském kroji, dobovém oblečení a na malovaném nábytku, především na truhlách.

5.1.3 Podještědský lidový oděv

Už na první pohled je zřejmé, že kroj podještědský je úplně jiný než kroj moravský. Ženské sukně nejsou tak široké, škrobené a vrstvené. Ozdoby ve vlasech nejsou tak pompézní a obrovské. Pánské kroje jsou daleko méně vyšíváné. Podještědské kroje jsou praktičtější a jednodušší, což je přesný opak krojů moravských. Pro účely diplomové práce se kapitola níže bude věnovat pouze výrazným a pro práci důležitým částem.

Na dámském oblečení najdeme nejzřetelněji lidový ornament na vyšíváných šněrovačkách, puntech, vıncích, loktuřích, řátkách na krk a do ruky, fertoachách, řepcích a ponořkách.

U pánského oděvu pozorujeme ornament nejvíce na poklopci a případně na dalších částech kalhot, na opasku, řepičkách, zimních kabátech nebo kořiších. (Horáček, 2022, s. 178–333)

Obrázek 12: Hlucká nevěsta v kroji (Slovácko)
(Svatba - Nevěsta)

Obrázek 13: Podještědská nevěsta (Horáček, 2022, s. 117)

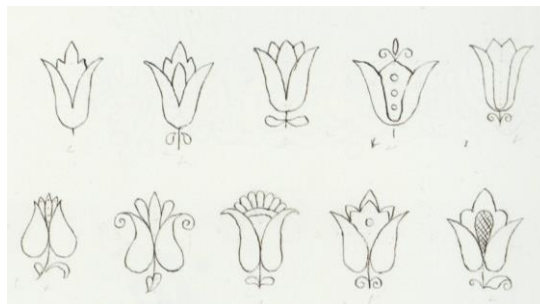

Výšivky

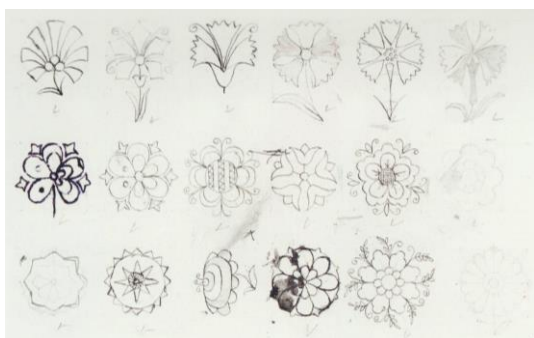
Podještědský lidový kroj je zdobený hlavně výšivkou. Ta se skládala z různých kvítků, tulipánků, karafiátků, fialek, růžových poupat, granátových jablíček, lístečků, ale i zvířat, jako jsou třeba ptáčky.

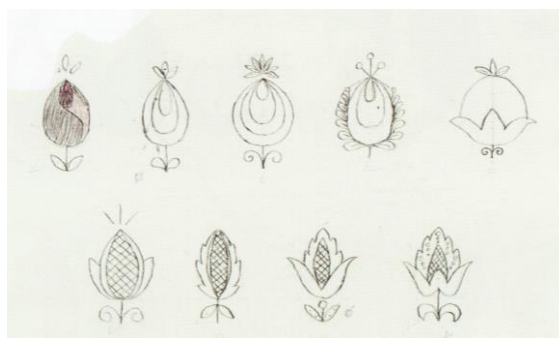
Obrázek 14: Granátová jablíčka (Horáček, 2022, s. 148)

Obrázek 15: Tulipány (Horáček, 2022, s. 148)

Obrázek 16: Karafiáty a další (Horáček, 2022, s. 149)

Obrázek 17: Růžová poupata (Horáček, 2022, s. 149)

Práce se následně věnuje vybraným částem krojů.

Ženský vínek

Ženský vínek je pruh lněné látky, který si žena ovazuje neboli ovíjí (odtud název vínek) kolem hlavy. Bývá zdobený výšivkou, nejčastěji červené nebo černé barvy. Může být dozdobený mosaznými prvky. Pod vínek si žena uvazuje podvínek, který je bílé barvy a často zdobený krajkou, nebo bílý čepec. Tvar vínku lemuje obličej. Ve středu má špičku, která se nastaví na prostředek čela. Nad spánky se rozšiřuje do oblého tvaru.

Obrázek 18: Ženský vínek (Horáček, 2022, s. 257)

Obrázek 19: Žena s vínkem na hlavě (Horáček, 2022, s. 248)

Obrázek 20: Žena s vínkem na hlavě (Horáček, 2022, s. 252)

Fěrtoch

Fěrtoch neboli zástěra je vyroben z bílé jemné látky. Je zdobený obloučky po okrajích a hustě vyšíváné od krajů směrem do středu, kde výšivka řídne. (Horáček, 2022) Fěrtoch je vyšíváný bílou nití a je prostřihovaný. Díry jsou obšité tak, aby se nerozpárávaly. Tomuto způsobu vyšívání říkáme prolamovaná výšivka. Fěrtoch je zdobený rostlinným vzorem, kvítky, lístečky a podobně. Fěrtoch může být taktéž barevně potištěný nebo vytkaný s ornamentem. (Horáček, 2022, s. 216)

Obrázek 21: Fěrtoch (Horáček, 2022, s. 421)

Obrázek 22: Detail fěrtochu (vlastní fotografie, muzeum Turnov)

Pánský opasek

Z pánského oděvu je vybrán opasek, který je výrazným prvkem na pánském oblečení. Zdobnost ovšem je až na druhém místě, hlavní je, že se do něj dají uschovat peníze nebo důležité papíry, když muž potřeboval někam vyjet a mít cennosti u sebe. Je ušitý z hovězí kůže a vyšívány barevnými koženými pásky. (Horáček, 2022, s. 333)

Obrázek 23: Pánský opasek (Horáček, 2022, s. 333)

Obrázek 24: Detail opasku (vlastní fotografie, muzeum Turnov)

Punčochy

Punčochy neboli vysoké ponožky (nadmakaleny) jsou součástí kroje v Podještědí hlavně v zimě. Vlněné punčochy jsou upevněné k noze podvazkem. Na sváteční příležitosti se oblékají punčochy zdobené, vyšíváné hlavně červenou nití. (Horáček, 2022, s. 508)

Obrázek 25: Zdobené punčochy (Horáček, 2022, s. 509)

Obrázek 26: Zdobené punčochy (Horáček, 2022, s. 508)

5.1.4 Malované truhly a krabičky

Dalším objektem mého zájmu byly různé malované truhly a krabičky. Malé krabičky sloužily k uschování šití, pentlí, šperků a dalších podobných věcí. I na nich můžeme pozorovat lidové malby a ornamenty. (Horáček, 2022, s. 518)

Obrázek 27: Malované krabičky (Horáček, 2022, s. 518)

Většími příbuznými jsou truhly. Ty sloužily k ukládání oblečení, ložního prádla a dalších osobních věcí.

Obrázek 28: Malovaná truhla (vlastní fotografie, muzeum Turnov)

Obrázek 29: Malovaná truhla (vlastní fotografie, muzeum Turnov)

5.2 Velikonoce a ornament

Následující kapitola je zaměřena na ornament a jeho využití během velikonočních svátků. Ornament k Velikonocům neodmyslitelně patří. První, co si vybavíme, když se řekne „Velikonoce a ornament“, jsou malované kraslice. Proto se následující kapitola věnuje dekorování, malování a barvení vajec různými způsoby v různých krajích České republiky.

5.2.1 Velikonoční kraslice

Zdobené velikonoční vejce jsou známé už ze Středověku. První zmínka o zdobeném vejci v českých zemích je ze 14. století. Jako první je zaznamenáno barvení vajec na červeno. Symbolizuje to prolitou krev Ježíše Krista.

Na barvení se dříve používala všechna možná přírodní barviva. Barvilo se různými odvary z rostlin, např. odvarem ze špenátu, z kůry jabloně, ze slupek od cibule, z květů pivoňek a spousty dalších. (Večerková, 2013, s. 54–56)

Kompozice motivů

Kraslice můžeme rozdělit do dvou druhů podle kompozice – vertikální a horizontální. Nejčastější kompozice je horizontální. Ta je typická vodorovnými liniemi a pásy. Na vrcholech vejce se pak objevují paprscité kotouče. Vertikální kompozice dělí vejce na čtyři čtvrtiny pomocí svislých linií a pásů. Mezi nimi se pak vyskytují další motivy.

Obrázek 30: Horizontální kompozice (Večerková, 2013, s. 45)

Obrázek 31: Vertikální kompozice (Večerková, 2013, s. 51)

Dalším, mladším typem kompozice je vejce rozdělené podélně na dvě poloviny. Na obou polovinách se pak objevuje větší centrální motiv.

Obrázek 32: Podélně půlená kompozice (Večerková, 2013)

Další možnou kompozicí, úplně nejmladší, je nahodilé střídání motivů bez toho, že by na sebe navazovaly. (Večerková, 2013, s. 59)

Obrázek 33: Nahodilá kompozice (Večerková, 2013, s. 58)

Zdobení voskovým reliéfem

Uvařené nebo vyfouklé vejce se buď obarví, nebo ponechá v přírodní barvě. Následně se zdobí rozehřátým voskem pomocí špendlíkové hlavičky, špendlíkového hrotu, slámy nebo brka. Zdobení se skládá z krátkých tahů, které mají tvar kapky. Zdobí se jednou nebo více barvami vosku. (Večerková, 2013, s. 63)

Obrázek 34: Vejce malované voskem v reliéfu, dvě barvy vosku (Večerková, 2013, s. 15)

Obrázek 35: Vejce malované voskem v reliéfu, dvě barvy vosku, vejce obarvené na černě (Večerková, 2013, s. 15)

Obrázek 36: Vejce malované voskem v reliéfu, přírodní vejce, jedna barva vosku (Večerková, 2013, s. 15)

Vosková rezerváž neboli batikování vajec

K batikování vajec se také využívá roztavený vosk a jeho stopy. Na bílé vejce se nakreslí nějaký ornament. Následně se ponoří do světlé barvy, nejčastěji žluté. Poté se dokresluje předchozí ornament. Vejce se namočí do další barvy, nejčastěji červené. Nanáší se další vrstva vosku, který doplňuje již nanesený ornament. Nakonec se vejce namočí do tmavé barvy, nejčastěji černé. Poté se vejce nahřeje nad svíčkou a voskové vrstvy se smažou. Na vejci zůstane barevný ornament, který vznikl voskovými rezervami na jednotlivých vrstvách barev. (Večerková, 2013, s. 57–62)

Obrázek 37: Vejce zdobené batikou (Večerková, 2013, s. 24)

Obrázek 38: Vejce zdobené batikou (Večerková, 2013, s. 24)

Obrázek 39: Vejce zdobené batikou (Večerková, 2013, s. 24)

Leptání kraslic

Dalším způsobem zdobení kraslic je leptání. Na obarvené vejce se nanáší kyselina pomocí špičatého dřívka, brka nebo školního pera. Linie není stejně tlustá, je lehce rozpitá. Tento způsob zdobení kraslic nebyl tak ceněný jako například batikování nebo vyškrabování, proto ho také dnes už tolik nenalezneme v muzeích. (Večerková, 2013, s. 69)

Vyškrabávané kraslice

Rytí do kraslic je dalším z náročnějších způsobů dekorování kraslic. Vejce se ponoří do barvy, dříve do přírodní, dnes do umělé. Následně se ostrým nástrojem (nožem, skalpelem, kouskem skla, pilníkem, zlomenou břitvou, ...) kreslí do skořápky motivy. Odryje se vrchní barva, což odkryje bílou barvu skořápky. Kreslí se tenké linie, šrafují a odrývají se plochy. Novějším způsobem je stínování, tedy jemné odškrábnutí části vrchní barvy. (Večerková, 2013, s. 71)

Zdobení slámou

Technicky nejnáročnější je zdobení slámou. Sláma se ustříhne mezi kolínky a podélně rozřídne. Pomocí nože se oškrábne chlupatá vnitřní strana a sláma se přes nůž „žehlí“, dokud se nezačne točit do prstýnku. Poté se rozřeže na různé tvary a z dílků se vykládá a lepí na vejce. Různými tvary dílků se vytváří části motivu a dohromady pak tvoří celek. (Večerková, 2013, s. 79)

Zdobení jezerní sítinou

Méně známou a zajímavou technikou zdobení je polepování vajec jezerní sítinou. Jezerní sítina je houbovitě vlákno, vytlačené ze stébla rostliny jezerní sítiny. Toto vlákno se lepilo na vejce. Sítina se mohla i barvit a různě rozřezávat. Tento způsob je typický pro oblasti, kde jezerní sítina roste, tedy v místech, kde jsou mokřiny, potoky a řeky. (Večerková, 2013, s. 82–83)

5.2.2 Vzory na kraslicích

Na kraslicích najdeme mnoho různých vzorů. K nejčastějším se řadí motivy přírodní. Vyskytuje se strom, karafiát, růže, tulipán, makovice, trn, jablko, hruška, rozmarýn, maliny, borůvky, věnec, kapradí, jetel, hrách a spoustu dalších.

Dalšími vzory, které můžeme pozorovat, jsou vzory živočišné. Na kraslicích nalezneme například slepici, kohouta, ptáka, jelena, veverku, husu, včelu, zaječí uši, drápy, orla, čápa a další zoomorfí vzory.

Lidoví umělci vytvářeli také vzory figurální – postavy muže, ženy, nevěsty, ženicha. K těmto vzorům patří také častý motiv srdce. Na kraslicích jsou zaznamenány také různé náboženské motivy – motivy z Bible, kříž, křížky a další. Kromě výše uvedených jsou také známé vzory kosmické (hvězdy, slunce, ...) a vzory týkající se lidových obyčejů. K doplnění vzorů pomáhají také tečky, vlnovky, čárky, kroužky, čtverečky, závitnice, slzovité tvary a další. (Orel, 1973, s. 97–98)

Na vzor na kraslici má vliv i technika zdobení vajec. Některé techniky nedovolují takový detail a složité tvary jako techniky jiné. Například na vyškrabávaných kraslicích jsou motivy složitější, více propracované. Bývají často i stínované. Oproti tomu kraslice zdobené jezerní sítinou mají jen velice jednoduché motivy – čáry, vlnovky, kroužky, nejsložitější je často tvar srdce. (Orel, 1973, s. 106)

5.3 Cibulákový vzor

Cibulákový vzor není tak úplně lidovým ornamentem. Vznikl převzetím modrobílé barevnosti a motivů z východní Asie. Byl upraven pro evropský styl a začal se tradičně vyrábět i u nás. Zavádějící název je cibulový vzor, protože cibule se v ornamentu nenachází. Pravděpodobně byl zaměněn symbol granátového jablíčka za cibuli a od té doby se mu tak říká. Kromě granátového jablíčka, můžeme najít motivy:

- chryzantémy, která symbolizuje dlouhověkost a odolnost,
- svlačce, který značí jedinečnost a noblesnost,
- pivoňkového keře, který je symbolem vznešenosti a něžné krásy
- lotosového květu, který vyjadřuje tradici a čistotu,
- broskve, která má značit nesmrtelnost.

Cibulákový ornament byl do diplomové práce zařazen, protože je velice známý a náleží k našim tradičním českým výrobkům. Zároveň na něm bude poukázáno na rozdíly mezi lidovým ornamentem a ornamentem průmyslovým. (Cesky.porcelan.cz, 2024)

Praktická část

6 Lidový ornament – výtvarná řada

Výtvarná řada vznikla s cílem přiblížit dětem co nejzábavnější formou lidové umění. Záměrem bylo, aby se děti soustředily konkrétně na lidový ornament a aby si začaly všimnout detailů v lidovém umění. Výtvarná řada projde více možných typů lidového umění a zároveň se snaží najít pro žáky daných ročníků co nejzábavnější náměty, postupy a techniky. V některých výtvarných úkolech je cílem oživit historii, aby se ornamentem lidového umění děti inspirovaly a vyšly z toho pro vytvoření něčeho nového, moderního, co by mohl využít i dnešní člověk.

Úkoly v první třídě budou zaměřené na tvorbu předmětů nebo částí kroje s vlastním ornamentem, který ale má být inspirovaný lidovým ornamentem, který se konkrétně vázal k dané části kroje nebo předmětu.

V páté třídě budou děti vedeny k hlubšímu zkoumání předmětu a hledání detailů. Budeme přemýšlet nad tím, co to vlastně ornament je, jaká má pravidla a druhy. Budou vytvářet vlastní ornament podle své fantazie. Snahou bylo, aby techniky a předměty, na které ornament přenášely, byly co nejvíce neotřelé.

Záměrem je, aby v jednotlivých ročnících měly odučené hodiny svůj vývoj a souvislosti. V první třídě bude nejvíce času věnováno na zdobnost krojů. Úmyslem je, aby si děti všimly toho, jak jsou kroje zdobené, aby poznaly jednotlivé části kroje a aby se soustředily na konkrétní zdobnost daného kusu oblečení.

6.1 Charakteristika žákovského vzorku

Pro realizaci praktické části byla vybrána Křesťanská základní škola a mateřská škola J. A. Komenského, která sídlí v Liberci v Růžodole. Je to škola církevní s malým počtem žáků. Ve třídě je maximálně 21 žáků. Celkově školu navštěvuje okolo 230 žáků. V každé třídě je interaktivní tabule, což bylo výhodou. Bylo možné žákům promítnout obrázky a fotografie tak, aby byly dost velké a viděli je všichni.

Čtyři hodiny výtvarné výchovy byly realizovány v 1. třídě. Třída má 19 žáků, z toho dva žáci mají asistenta. Jeden z nich je po dětské mozkové obrně a má špatně pohyblivou levou stranu těla. S hodně úkony mu musí pomáhat asistentka, a to konkrétně i ve výtvarné výchově. Pomáhá mu se stříháním, lepením, obecně s úkony, kde jsou hodně potřeba obě ruce. Druhý chlapec má lehké poruchy učení.

Ve třídě se dobře pracovalo, děti byly více méně poslušné. Nejtěžší pro ně bylo poslouchat zadání a nevykřikovat, což je ale u prvňáčků omluvitelné. Všechny děti pracovaly se zaujetím a pečlivě.

Pět vyučovacích hodin bylo odučeno v 5. třídě, kde je 21 žáků. Jeden chlapec je autista a s některými úkony mu pomáhá paní asistentka. Nejtěžší je pro něj vyslechnout a zapamatovat si zadání. Stává se mu, že je ve svém světě a nedává pozor. Má ale lehčí formu autismu a do kolektivu vcelku dobře zapadl. Mimo to ho ale velice baví kreslit a má velice originální nápady.

Celkově se ve třídě pracovalo moc dobře. S trochou kuráže by se dalo konstatovat, že všechny žáky výtvarná výchova bavila, jen k tomu potřebovali občas trochu povzbudit a navést. Žáci mile překvapili, jak pečlivě pracovali, i když práce byla náročnější.

6.2 Metodické listy

Pásový ornament

Ročník: 5. ročník

Časová dotace: 90 min

Téma: Pásový ornament

Obrázek 40: Ornament vytvořený dětmi, dívka, 10 let

Technika: Kresba redisperem a tuší

Pomůcky: pruh čtvrtky (o velikosti poloviny A3, rozstřížené po délce), černá tuš, redispera, tužka

Cíle: Děti se naučí, co znamená slovo ornament. Děti vytvoří vlastní ornament, který bude splňovat pravidla ornamentu.

Průběh hodiny:

Motivace (10 min)

- Na začátku hodiny bude dětem položena otázka, jestli vědí, co znamená slovo ornament. Co to je? Jak vypadá?
- Zkusíme dojít k tomu, jak vypadá ornament. Co to znamená a jaké má pravidla?

Prezentace (10 min)

- Poté děti shlédnou několik obrázků, poslechnou si krátký výklad o tom, jak ornament vypadá, jaká má pravidla a jaké jsou druhy. Zaměříme se na rostlinný, zvířecí a geometrický ornament. Jednotlivé druhy děti uvidí na několika příkladech a ukážeme si, kde se vyskytují dané znaky. Během prezentace budou dětem hodně kladeny otázky tak, aby na rozdíly mezi ornamenty přišly co nejvíce samy.

Výtvarný úkol (60 min)

- Děti budou mít za úkol vytvořit vlastní pásový ornament. Můžou se inspirovat přírodou, geometrickými tvary, zvířaty a věcmi, co vidí okolo. Ornament si nejprve předkreslí na pás papíru a následně ho překreslí redisperem a tuší.

Společná reflexe (10 min)

- Na konec hodiny si sedneme na koberec, kde si ukážeme krátce ornamenty, co děti vytvořily. Každé dítě řekne, co ho inspirovalo a co můžeme na ornamentu vidět. Následně se ještě zeptám, co by jeho/její ornament mohl zdobit (budovu, oblečení, nádobu, ...).

Reflexe hodiny

Žáky bavilo se mnou komunikovat a hledat v ornamentech dané vlastnosti. Vytvořili podle své fantazie nápadité ornamenty. Každý byl jiný a velice originální. Inspirovali se geometrickými tvary, přírodou i věcmi okolo nás. Se třídou se moc hezky pracovalo a je vidět, že ji paní učitelka vede dobře ve výtvarné výchově a děti baví tvořit. Jednoho chlapce bylo třeba povzbudit a pomoci mu ornament přenést z hlavy na papír. Jinak děti pracovaly samostatně a bylo vidět, že s vlastní kreativitou nemají problém.

Ornament na budovách

Ročník: 5. ročník

Téma: Slováký ornament na budovách

Technika: Vyšívání do papíru

Časová dotace: 90 min

Pomůcky: vytištěné černobílé fotografie budov, barevné bavlnky, jehly, připínáčky s hlavičkou, molitan, obyčejná tužka

Obrázek 41: Hotový vyšitý obrázek, chlapec, 11 let

Cíle: Děti se dozví o typických slovákých ornamentech a jejich zobrazení na budovách. Děti si zopakují techniku vyšívání a procvičí si ji. Děti vyšijí vlastní ornament na černobílou fotografii budovy podle pravidel slovákého ornamentu.

Průběh hodiny:

Motivace (10 min)

- Ve třídě budou schovány obrázky, na kterých je zobrazen klasický lidový ornament ze Slovácka. Děti budou mít za úkol najít je ve třídě.

Prezentace (10 min)

- Poté přejdeme k prezentaci, kde si ukážeme, kde se nachází Slovácko, co to vlastně znamená, co je to za region a čím je typický. Přejdeme k lidovému ornamentu. Vysvětlíme si, že je inspirovaný přírodou – rostliny, hroznové víno, ptáčci – a že používá základní jasné barvy – zelená, žlutá, červená, modrá. Také si ukážeme typické malby na budovách.

Výtvarný úkol (60 min)

- Děti dostanou černobílou fotografii budovy o velikosti A3, na kterou si nejprve tužkou načrtnou a vymyslí ornament inspirovaný slováckým ornamentem a jeho využitím na budovách. Následně si vezmou špendlík, kterým si připraví dírky na vyšívání. Se svolením paní učitelky budou propichovat papír na měkkých podsedácích, které mají ve třídě. Poté můžou začít vyšívat. Vyšívat budou základními barvami, které se objevují ve slováckém ornamentu.
- Předkreslovat budou na lavici. Dírkovat a vyšívat budou na koberci, kde s nimi bude učitel a bude jim pomáhat a vysvětlovat, jak na to. Při propichování papíru budou upozorněni na to, že dírky nesmí být moc blízko u sebe, aby se neprotrhly. Děti si procvičí jemnou motoriku navlékáním jehel, uvazováním uzlíků a samotným vyšíváním.

Společná reflexe (10 min)

- Děti budou odpovídat na otázky, jestli už někdy vyšívaly, jak se jim vyšívání dařilo v hodině a dále, jestli bylo pro někoho něco těžké. Komu to šlo bez problémů? Jak se jim dařila navléknout bavlnka do jehly? Šel jim dobře uvázat uzlík? Poté se budeme bavit o tom, který obrázek jiného spolužáka se jim líbí a kterou výzdobou by si vyzdobily svůj dům nebo garáž.

Reflexe hodiny

Výtvarný úkol patřil k náročnějším. Vyšívání chce hodně trpělivosti a času. Děti celou dvouhodinovku krásně pracovaly a vznikaly originální výrobky. Během hodiny bylo potřeba dětem pomáhat s navlékáním jehel, se zamotanými bavlnkami nebo třeba s protrženým papírem. Děti byly vedeny k tomu, aby se naučily situace řešit samy. Paní učitelce se nápad moc líbil a také ji překvapilo, jak děti krásně pracovaly. Výšivky jsme nestihli dokončit ve dvou hodinách. Pokračovali jsme ještě další čtyři hodiny. I přes to, že vyrábění nakonec trvalo tak dlouho, děti celou dobu dobře a pečlivě pracovaly. Obtížnost úkolu byla zvolena akorát k věku žáků.

Cibulákový vzor

Ročník: 1. ročník

Téma: Cibulákový vzor na hrnečcích

Výtvarná technika: Štětcová kresba inkoustem

Časová dotace: 45 min

Obrázek 42: Hotové výrobky na nástěnce

Pomůcky: čtvrtky, tužky, štětce tloušťky 1, inkoust modrý, nůžky

Cíle: Děti se dozví o cibulákovém ornamentu. Vytvoří vlastní ornament na vlastní tvar hrnečku nebo šálku.

Průběh hodiny:

Motivace 1 (5 min)

- Na policičku pod tabulí budou vyskládány hrnečky různých tvarů a velikostí. Děti si je prohlédnou a budeme si krátce povídat o tom, na co jaké hrnky používáme a jaké mají tvary. Prvňáci budou odpovídat také na otázku, jestli má někdo doma podobný hrneček.

Výtvarný úkol 1 (10 min)

- Děti budou mít za úkol nakreslit tužkou na čtvrtku obrys hrnečku a následně ho vystříhnout.

Motivace 2 (7 min)

- Sedneme si do kruhu na koberci. Uprostřed budou šálky a podšálky s cibulákovým vzorem. Dětem bude krátce řečeno, co to je cibulákový vzor. Pak budou tázány, jestli už se s tím někdy setkaly a kde.
- Poté si budeme povídat jak ten vzor vypadá a co vidí. Vyplyne z toho, že vzory jsou hlavně rostlinné, občas se objeví srdíčko.

Výtvarný úkol 2 (15 min)

- Pak dětem bude vysvětleno, jak mají postupovat. Na vystřížený hrnek štětcem nakreslí vlastní návrh cibulákového vzoru štětcem a modrým inkoustem. Držet se budou cibulákového ornamentu, tudíž budou využívat rostlinné motivy.

Společná reflexe

- Hotové hrnečky děti přimagnetují na tabuli a budeme si o nich povídat. Např. Který hrneček by si koupily? Který by koupily mamince a který tatínkovi? A proč?

Reflexe hodiny

Hodina vyšla dobře a zbylo i dost času na závěrečné zhodnocení. Děti bavilo pozorovat detaily na cibulákovém šálku a povídat si o tom, co na něm je. Děti v první třídě rády komunikovaly, ale bylo potřeba povídání vést, abychom stihli všechny úkoly. Na hotových výrobcích je vidět, že si daly záležet a opravdu poslouchaly, co jsme vypožorovali. Při hodině bylo skoro úplně ticho, jak se žáci soustředili a snažili.

Ornament na kroji

Ročník: 1. ročník

Téma: Víňky a opasky

Výtvarná technika: kresba voskovkami a malba vodovkami

Časová dotace: 45 min

Pomůcky: Předkreslené tvary víňků a opasků, nůžky, voskovky, vodovky, štětce, kelímky na vodu

Cíle: Děti se seznámí s podještědským krojem. Děti si vytvoří a vyzdobí vlastní části kroje – chlapci opasky a dívky víňky na hlavu.

Obrázek 43: Hotové víňky

Obrázek 44: Hotové opasky

Průběh hodiny:

Motivace (10 min)

- Třídě bude představena kniha *Podještědský lidový oděv v proměnách času*, kde jsou velké fotografie krojů a jejich částí. Nejprve si ukážeme podještědský kroj jako takový a krátce o něm dětem povyprávíme. Zazní, že se dříve nosilo úplně jiné oblečení a že v Podještědí nosili zdobenější oblečení než dnes. Často si oblečení šili sami doma nebo jim ho šila nějaká šikovná švadlenka ve vesnici. Neměli tolik oblečení jako dnes, často měli jen jedny sváteční šaty a třeba jen jedny boty. Proto si dávali záležet, aby bylo oblečení nebo boty hodně pěkné.
- Poté si ukážeme přímo části kroje, na které se zaměříme – ženský vínek a pánský opasek. Prohlédneme si fotografie a povíme si, jak jsou zdobené, kam se dávají, k čemu slouží, atd. Děti budou upozorněny na to, že víňky jsou vyšívané a že si můžou všimnout ornamentu na víncích. Ornamenty jsou hlavně rostlinné, popřípadě geometrické.

Výtvarný úkol (20 min)

- Chlapci dostanou předkreslený tvar opasku, dívky tvar vínku. Poté si tužkou předkreslí svoje vlastní ornamenty. Nakreslí vlastně jen obrysy ornamentu a poté je vyšrafují voskovkami, jako by byly vyšité.
- Nakonec vínky a opasky přemalují vodovkami. Každé dítě si vybere barevnou stužku, kterou si přiváže do vyražených dírek. Odměříme takovou délku, aby si děti mohly vínek nebo opasek uvázat na sebe.

Společná reflexe (10 min)

- Vínky a opasky si děti zavážou na hlavu a do pasu a uděláme si módní přehlídku na koberci. Všechny děti projdou uličkou a ukážou svůj výtvar. Poté si budeme povídat o tom, co by si k opasku/vínku oblékly a kam by si oblečení na sebe vzaly.

Reflexe hodiny

Jednotlivé fáze výtvarné výchovy děti dobře zvládly. Při motivaci komunikovaly a odpovídaly na otázky. Děti měly možnost říct si o pomoc, když něčemu nerozuměly nebo nevěděly, co dál. Děti byly upozorněny, že na voskovky musí dostatečně tlačit, aby byly přes vodovky vidět, protože některé děti papír voskovkami jen tak „lechtaly“.

Celkově bylo vidět, že děti téma krojů zaujalo. Když byly holčičkám kladeny otázky, jestli by se jim líbily barevné sukně s několika vrstvami, tak nadšeně říkaly, že ano. Chlapcům se zase líbilo mít dlouhé kabáty, hole a opasky. Práce je bavila a těšili se, až si budou moct své výrobky vyzkoušet. Když měli na opascích a víncích připevněné stužky, hned si je zkoušeli nasazovat a navzájem si je ukazovali. Děti byly nadšené z toho, že si vyrobily něco, co mohou na sobě nosit.

Prolamovaná výšivka

Ročník: 1. ročník

Téma: Prolamovaná výšivka na krojích

Výtvarná technika: Vyrážení a vystřihování do papíru

Časová dotace: 45 min

Pomůcky: bílý papír, vyrážačky, hřebíky, molitany pod papíry na prorážení hřebíky, nůžky, barevné papíry, lepidlo v tyčince, kolíčky

Obrázek 45: Hotové výrobky

Cíle: Děti se seznámí s prolamovanou výšivkou na obrázcích, ale i na kusu látky, který si osahají. Děti si vytvoří imitaci látky s prolamovanou výšivkou. Vyzkouší si propichovat papír hřebíkem a vyrážet papír raznicemi.

Průběh hodiny:

Motivace (10 min)

- S dětmi navážeme na předchozí hodinu o krojích. Budou jim kladeny otázky, jestli si pamatují, co je to kraj. Jak vypadá? Kdo ho nosil?
- Poté se s dětmi zaměříme na jednu konkrétní látku – látku s prolamovanou výšivkou. Dětem budou ukázány fotografie krajů, kde se na bílém plátně vyskytuje prolamovaná výšivka (v dnešní terminologii „madeira“). Povíme si o tom, že části krajů dámských i pánských byly takto zdobeny. U dámských krajů to je třeba na ferťochu, rukávech, límci a na okrajích oděvů. U pánských krajů se vyskytuje prolamovaná výšivka hlavně na rukávech košil, na límcích a na okrajích oděvů.
- Poté si budou moci prohlédnout a osahat látku s prolamovanou výšivkou. Ukážeme si, že dírkami prosvítá podklad.

Výtvarný úkol (30 min)

- Děti budou mít za úkol vytvarovat a vyděrovat papír jako návrh na látku, která by se mohla použít na kraj. Nejprve si předkreslí okraj látky. Rozmyslí si, jestli bude vlnitý nebo zubatý, a vystřihnou si ho. Poté budou děrovat a propichovat jejich „látku“. K dispozici budou mít děrovačky, které dělají jednotlivé dírkky, raznice s jednoduchými tvary, hřebíky, molitanové podložky a nůžky. Děti budou rozděleny na dvě skupiny. Jedna bude propichovat papír. Druhá bude děrovat raznicemi. U hřebíků bude dětem pomáhat

paní asistentka. Poté vytvořenou „látku“ jemně nařasíme a nalepíme na barevný papír. S tím budeme dětem pomáhat.

Společná reflexe

- Na závěr hodiny si sedneme na koberec. Každý ukáže svoji látku a řekne, na jaký кроj by byla vhodná (dámský/pánský) a na jakou část by se mohla použít (rukávy, límec, sukně, ...).
- Prvňáčkům bude na závěr hodiny řečeno, že na stejném tématu pracují i žáci z páté třídy na druhé budově a že až půjdou na tělocvik do tělocvičny, můžou si prohlédnout jejich výrobky. Žáci páté třídy vymysleli vlastní ornament a vyšivali ho na fotografii budovy. Obrázky mají vystavené na nástěnce u tělocvičny. Kromě toho budou také zdobit okna ve třídě a kreslit na ponožky.

Reflexe hodiny

Hodina výtvarné výchovy proběhla pěkně. Děti pracovaly dobře a vyrábění je bavilo. Stihl se celý naplánovaný program, akorát závěrečná reflexe neproběhla na koberci, ale v lavicích, kvůli úspoře času a přesunu dětí na oběd. Možným úskalím, se kterým se ale dopředu počítalo, bylo, že by dětem mohlo jít špatně pracovat s raznicemi. Šlo jim to ale dobře, občas bylo dětem trochu dopomoženo. S hřebíky děti také neměly problém. Předem byly dobře informovány o bezpečnosti. Během hodiny byl trochu upraven postup. Děti, které měly vystřižený okraj, začaly propichovat hřebíky. Když měly hotovo, šly na děrovačky. Takto se krásně prostřídaly u dvou „stanovišť“ a hodina se hezky stihla. Fotografie z hodiny viz příloha.

Prvňáčkům se také líbilo, že i žáci z páté třídy dělají něco podobného a že vlastně pracují společně na jednom projektu. Hned se ptali, kde že to je a jestli budou vyrábět to samé.

Mýdlový ornament na oknech

Ročník: 5. ročník

Téma: Kreslení mýdlem na okna

Výtvarná technika: Kresba mýdlem na sklo

Časová dotace: 120 min

Pomůcky: tuhá mýdla, misky s vodou, tužka, papír

Cíle: Žáci se dozví o tradici kresby mýdlem na okna a vlastním prožitkem si ji zapamatují. Žáci si zopakují osovou souměrnost a využijí ji v mezipředmětovém vztahu matematika – výtvarná výchova.

Průběh hodiny:

Motivace (před začátkem hodiny)

- Děti si dopředu přinesou do školy tuhé mýdlo. (Kdyby někdo zapomněl, budou k dispozici náhradní mýdla.) Schválně jim bude nechán prostor, aby mohly vymýšlet, co bychom s mýdlem mohly dělat.

Motivace (10 min)

- Na začátku hodiny budou děti dotázány, co bychom mohli s mýdlem dělat. Děti budou říkat své nápady. Když na to nikdo nepřijde, bude dětem prozrazeno, že budeme mýdlem malovat na okna.
- Dětem budou ukázány fotografie ornamentů malovaných na okno mýdlem. Bude jim řečeno, že je to staré zdobení oken z Moravy, z Podluží.

Obrázek 46: Malování mýdlem na okna, dívky

Obrázek 47: Kreslení na okna (Starý kvartýr, Koňaré a malování mýdlem, 2021)

Obrázek 48: Pokreslené okno (Starý kvartýr, Koňaré a malování mýdlem, 2021)

Výtvarný úkol 1 (15 min)

- Na interaktivní tabuli budou dětem promítnuty ukázky několika osově souměrných ornamentů. Na konec prezentace budou děti samy hledat osu souměrnosti. Bude zařazen také jeden ornament, který nebude osově souměrný.
- Ve trojicích budou mít za úkol na papír navrhnout vlastní ornament, který později nakreslí mýdlem na okno. Kreslit budou obyčejnou tužkou na bílý papír. Návrh bude sloužit jako skica před tím, než začneme tvořit přímo na okno.

Výtvarný úkol 2 (60 min)

- Nejprve budou dětem přidělena okna. Květiny a stavebnice nanosí před tabuli.
- V dalším kroku děti přenesou ornament na okna. Kreslit budou mýdlem, které namočí lehce do vody. Vyzdobí si tak dolní části oken ve třídě. Děti budou vyzvány, aby dávaly pozor a nekapaly mýdlovou vodu okolo.

Společná reflexe (15 min)

- S celou třídou si projdeme jednotlivá okna. Budeme se soustředit na to, jestli jsou ornamenty osově souměrné. Budeme se bavit o tom, jaká okna se jim líbí a proč.

Reflexe hodiny

Na začátku hodiny byly děti velice zvědavé a nadšené z mýdla. Napadlo je spoustu věcí, které bychom mohli s mýdlem dělat. Například vyrývat do něj, udělat z něj sliz, nechat ho změkknout a tvarovat z něj postavičky, obarvit ho speciálními barvami, které se dostanou až dovnitř mýdla, a další. Hezké bylo také pozorovat radost dětí z toho, že si mýdla můžou vzájemně dávat očichávat. Návrhy na papír měly rychle hotové a pustily se rychle do kreslení na okna. Myslím, že všechny tvoření bavilo. Jedna skupina chlapců si dělala legraci ze všeho, co nakreslili. Potřebovali trochu usměrňovat, ale okno nakonec vyzdobili bez větších potíží.

Výhodou kresby mýdlem na okna bylo to, že když se dětem něco nepodařilo, mohly to jednoduše smýt a kreslit znovu. Jedna skupina chlapců překreslovala znovu celé okno, protože se jim úplně nelíbilo a některé části nebyly osově souměrné.

Ornament na ponožkách

Ročník: 5. ročník

Téma: Zdobené ponožky

Výtvarná technika: Kresba fixou na textil

Časová dotace: 90 min

Pomůcky: fixy na textil, bílé ponožky, bílé papíry, obyčejné tužky, kartóny ve tvaru ponožky

Cíle: Žákům bude zábavnou formou přiblíženo dekorování ponožek ke kroji. Žáci vytvoří moderní ornament, který po vzoru předků přenesou na ponožky.s

Obrázek 49: Nazdobené ponožky, závěrečná reflexe

Průběh hodiny:

Motivace (20 min)

- Na začátku hodiny bude dětem promítnuta reklama na ponožky Dedoles a poté záznam vystoupení folklórního souboru Horačky. Zeptám se dětí, co mají tyto dvě videa společného. Nápady budu psát na tabuli. Dojdeme k tomu, že dříve lidé také nosili zdobné ponožky. Sice trochu jinak, ale také chtěli, aby byly hezké.

Výtvarný úkol (60 min)

- Každé dítě dostane jeden pár ponožek, který si bude moci ozdobit, jak bude chtít, ale podmínkou bude, že to musí být nějaký ornament. To znamená, že tam musí být nějaké opakující se prvky, nebo musí být osově souměrné, symetrické, zjednodušené...
- Děti budou kreslit fixami na textil. Do ponožky si zastrčí karton ve tvaru ponožky, aby se fixa nepropila na druhou stranu ponožky.

Společná reflexe (10 min)

- Na konec hodiny si děti obléknou nazdobené ponožky a sedneme si na koberec. Budou jednotlivě říkat, co můžeme vidět na jejich ponožkách. Děti se budou moci doptávat na to, co je zajímavé. Např. Proč jsi použil tyto barvy? Proč jsi tam nakreslila zrovna kopretinu? A tak dále.

Reflexe hodiny

Hodina proběhla dobře bez větších problémů. Děti kreslení na ponožky bavilo až na dva chlapce. Jeden z nich obecně nerad kreslí a druhý byl hodně unavený a nechtělo se mu. Pro

některé děti bylo těžké vymyslet a nakreslit ornament. Chtěly psát nápisy, kreslit konkrétní postavičky z anime. Byly velice znát trendy, které aktuálně vládnu ve třídě. Děti byly vedeny k tomu, aby platil alespoň nějaký znak ornamentu, třeba opakování. Na konci hodiny jsme se posadili na koberec a postupně všichni řekli, co mají za ornament na ponožkách a co je k tomu vedlo. Vznikly zajímavé a veselé ponožky. Některé děti nestihly ponožky dokončit, proto jim paní učitelka nabídla, že mohou ponožky dokreslovat o přestávkách a o volných chvílích.

Kraslice zdobené voskem

Ročník: 5. ročník

Téma: Velikonoční kraslice

Výtvarná technika: Batikování vajec

Časová dotace: 90 min

Pomůcky: vyfouklá vejce, včelí vosk, tužky s připravenými špendlíky, barva na batikování vajec, stojánky na roztahování vosku

Cíle: Dětem bude přiblížen ornament na vejcích. Osvojí si techniku kresby roztaveným voskem na vejce pomocí špendlíkových hlaviček.

Průběh hodiny:

- Před hodinou budou s paní učitelkou domluveny podmínky, jak budou děti pracovat. Děti budou rozděleny do dvojic tak, aby nevznikly nevhodné dvojice, u kterých by hrozilo nějaké nebezpečí.
- Než začneme se samotnou kresbou roztaveným voskem, žáci si uklidí lavice tak, aby na stolech nezůstalo nic než ubrus. Sbalené batohy si odnesou dozadu na koberec tak, aby se dalo mezi lavicemi dobře procházet a aby si batohy nezašpinili.

Motivace (10 min)

- Žákům bude promítnuto na tabuli několik fotek tradičně malovaných vajec. Vysvětlíme si, jak se vlastně voskem na vejce kreslí a co je potřeba dodržovat. Poté jim bude ukázáno i několik netradičních vzorů, kterými lze vejce také zdobit.
- Motivací je také samotné vyrábění a technika, kterou většina z nich nikdy nedělala nebo určitě ne ve škole.

Výtvarný úkol (60 min)

Obrázek 50: Nazdobené vejce, chlapec, 9 let

- Žáci budou rozděleni do dvojic. Každá dvojice si sedne k jedné lavici proti sobě tak, aby to neměli daleko od stojánku s voskem.
- Žáci budou dobře poučeni, jak se chovat při práci s rozežhřátým voskem a hořící svíčkou. Budou nastavena pravidla, která se budou po celou hodinu dodržovat.
- Děti si přijdou ve dvojici pro stojánek na malování voskem. Je to zahnutá lžice přišroubovaná k prkénku. Pod lžicí je čajová svíčka, která zahřívá vosk, kterým se kreslí na vejce. Vosk se nanáší špendlíkovou hlavičkou, která je pevně zapíchnutá do obyčejné tužky. Rozežhřátým voskem se dělají krátké čárky nebo tečky na výdutek. Kromě stojánku si vezmou svíčku, dvě obarvená nebo přírodní vejce a tužky s připevněným špendlíkem.
- Když budou všechny děti nachystané, obejdeme je s paní učitelkou a svíčky jim zapálíme.
- Ve stojánek budou mít nachystaný bílý vosk, kterým budou kreslit nejdříve. Následně když se dohodnou ve dvojici, mohou si do bílého vosku roztavit barevnou voskovku a obarvit si vosk. Potom pokračují v kreslení další barvou.
- Dětem na závěr hodiny připomínám, že na stejném tématu lidový ornament pracují i prvňáci a že až půjdou na oběd, můžou se podívat na jejich výtvary z výtvarné výchovy.

Společná reflexe (10 min)

- Na konci hodiny si s dětmi dáme malovaná vajíčka do košíku se senem a společně si je prohlédneme. Budeme se bavit o tom, jaká vajíčka se jim líbí a proč. Každý dá do ošatky jedno vejce, ostatní si vezmou domů. Košík bude sloužit jako velikonoční ozdoba ve třídě.

Reflexe hodiny

Malování vajíček děti moc bavilo. Byly nadšené z toho, že mohou pracovat s voskem rozežhřátým nad svíčkou. Celé dvě hodiny pracovaly a každý si nakonec ozdobil minimálně tři vajíčka. Některé děti si přinesly vyfouklá vajíčka z domova. Tvoření bavilo i chlapce. Byli nadšení z toho, že mohou vajíčka nazdobit třeba jako basketbalový míč nebo nakreslit vajíčkům obličej. Během hodiny se jen jednou vylilo trochu vosk na ubrus. Výhodou bylo, že na pomoc byla paní asistentka a učitelka. S paní učitelkou jsme se domluvily, že jí práce s voskem a svíčkami výjimečně nevadí a mít ve třídě zapálené svíčky dovolil i pan ředitel. Ze začátku to vypadalo, že se bude vosk rozežhřívát dlouho a chvíli to vypadalo, že se děti začnou nudit, hlučet a nedávat

pozor, ale nakonec, když se dětem svíčky vypořádaly, tak se vosk roztavil a pak už během celé hodiny nebyl problém. Hodina byla povedená.

Vyrývané kraslice

Ročník: 1. ročník

Téma: Velikonoční kraslice

Výtvarná technika: grafika, tisk z výšky, vyrývání do podlahové izolační desky

Obrázek 51: Průběh tisku

Časová dotace: 90 min

Pomůcky: podlahová izolační deska rozřezaná na menší destičky, obyčejné tužky, váleček, akrylová barva, bílé a barevné čtvrtky, nůžky, fixy

Prostředí: učebna výtvarné výchovy

Cíle: Žáci se naučí novou grafickou techniku, která jim přiblíží velikonoční ornament na kraslicích.

Průběh hodiny:

Motivace (5 min)

- Na koberec si vezmeme vajíčko a budeme si povídat o tom, jestli ví, co to je. Jak vzniká? K čemu se používá? Jestli ví ještě něco dalšího zajímavého o vajíčkách? A podobně. Potom se budeme bavit o tvaru vajíčka. Děti budou mít za úkol si ho pořádně prohlédnout.

Výtvarný úkol 1 (10 min)

- Prvním úkolem dětí bude na destičku z izolační podlahové desky nakreslit lihovou fixou obrys vejce a následně ho vystříhnout.

Výtvarný úkol 2 + motivace 2 (25 min)

- Druhým výtvarným úkolem pro děti bude pomocí obyčejné tužky do vejce vyrýt různé ornamenty tak, aby vyzdobily vejce co nejhezčeji tak, aby ho na konci mohly „jako“ prodat na velikonočním trhu. To bude pro děti další motivace.

Výtvarný úkol 3 (20 min)

- Poslední fáze vyrábění bude otisknout kraslice na barevné papíry podle výběru dětí. Matrici vejce si otisknou několikrát, podle toho, jak budou chtít, a taky podle toho, jak budeme s ostatními dětmi stíhat tisknout. (Během celého vyrábění mi bude pomáhat paní učitelka a paní asistentka.)

Výtvarný úkol 4 (10 min)

- Během toho, co budou ostatní děti tisknout, můžou si děti papír přehnout jako práníčko a zkusit do něj napsat velikonoční přání, případně práníčko více vyzdobit černou fixou.

Společná reflexe (10 min)

- Na závěr hodiny si stoupneme do kroužku a zahrajeme si na velikonoční trh. Každé dítě bude mít za úkol „prodat“ své vejce. Řekne o něm, co je na něm zajímavé a proč by si ho spolužáci měli koupit.

Reflexe hodiny

Vyrábění bylo jedno z náročnějších hlavně pro učitele. Hodně úsilí vyžadovalo pečlivé a jasné vysvětlení instrukcí a postupů při hodině. Nejnáročnější byla část tisku s dětmi, které ho dělaly poprvé. Náročné bylo uhlídat, aby děti nedávaly na váleček příliš mnoho barvy a nezaplňily se vyryté části, které měly zůstat bílé. Některé děti se daly do rozvalování barvy s takovou vervou, že barva byla všude okolo. Výhodou bylo, že během hodiny pomáhala paní asistentka. Nakreslit vejce a vystříhnout ho nebyl pro děti problém. Izolační deska je slabá, takže se jim dařilo ji vystříhnout. Co se týče motivace, děti odpovídaly na kladené otázky. Děti v tomto věku baví se sdílet a odpovídat na otázky. Někdy bylo potřeba je trochu usměrňovat, abychom neodbočili úplně od tématu. Protože vyrývání a tisk byl pracnější, nezbyl čas na závěrečnou reflexi v plném rozsahu. Pouze jsme položili hotové výtisky na jeden stůl a děti, které měly uklizeno, si je chodily prohlédnout. Po skončení hodiny ve výtvarně zbylo ještě hodně nepořádku, takže hodně času zabralo ještě uklízení po hodině. Pro příště by bylo určitě vhodné pro takto náročný výtvarný úkol využít dvě vyučovací hodiny. Zbylo by více času na úklid, se kterým by více mohly pomoci děti, a na závěrečnou reflexi. Případně by se dalo tvoření zařadit ve vyšších ročnících. Žáci by pravděpodobně zvládli samostatněji pracovat a dodržovat postup.

7 Pracovní list s dotazníkem

V páté třídě byl na poslední hodině rozdán jednoduchý dotazník, kde se děti pomocí smajlíků a jednoduchých odpovědí mohou vyjádřit, jak je výtvarné hodiny na téma lidový ornament bavily. Kromě toho mohou známkou ohodnotit paní učitelku, svou práci a co nového se na hodinách výtvarné výchovy naučily.

Otázky a úkoly z pracovního listu s dotazníkem:

- Nakresli jakýkoliv ornament.
- Napiš, co nového jsi se dozvěděl(a) a před tím jsi to nevěděl(a)?
- Rozumněl(a) jsi dobře zadáním výtvarných úkolů?
- Ohodnot' smajlíky hodiny výtvarné výchovy, podle toho jak tě bavily.
- Ohodnot' známkou paní učitelku.
- Ohodnot' známkou sebe.

7.1 Výsledky pracovního listu s dotazníkem

Z jednoduchého dotazníku vyplývá, že mezi dětmi bylo nejoblíbenější malování voskem na vajíčka. Druhé se umístilo kreslení na ponožky. Třetí bylo vymýšlení vlastního ornamentu. Předposlední zařadili malování mýdlem na okno. Jako poslední se zařadilo vyšívání do fotografie. Přisoudit by to pravděpodobně šlo náročnosti výtvarného úkolu. Žáci tvoření dokončovali ještě další hodinu a bylo to opravdu nejnáročnější.

Až na dva respondenty všichni rozuměli zadání dobře. Uvedení dva zakreslili prostředního smajlíka.

Známkování na konci dotazníku sloužilo spíš pro žáky. Záměrem bylo, aby si vyzkoušeli oznámkovat paní učitelku a sebe, aby zapřemýšleli na tím, jak pracovali, a aby jim to mohlo posloužit jako sebereflexe. Nicméně je to zajímavá zpětná vazba i pro mě a vím, jak si na tom před žáky stojím. Nejhorší známka, která mi byla udělena, je dvojka.

Děti do dotazníku vesměs nakreslily nějaký ornament. Úkol měl sloužit jako grafické připomenutí toho, co je ornament.

Kolonku, do které děti měly psát otevřenou odpověď, vyplnilo 11 dětí z 20. Z toho dvě odpovědi se netýkaly přímo hodin výtvarné výchovy, ale spíše nových poznatků o paní učitelce.

8 Závěr

Cílem diplomové práce bylo vytvořit a zrealizovat výtvarnou řadu na téma lidový ornament. Výtvarná řada byla připravena pro žáky první a páté třídy. Všechny připravené hodiny byly realizovány a ověřeny v praxi. Žáci páté třídy byli zapojeni do jednoduchého dotazníkového šetření. Dotazník zjišťoval oblíbenost jednotlivých výtvarných úkolů. Kromě toho nenásilně opakoval související učivo a vedl žáky k sebereflexi.

Diplomová práce je rozdělená na teoretickou a praktickou část. V teoretické části se autorka zaměřuje na ukotvení výtvarné výchovy v RVP, na projektovou výuku ve výtvarné výchově a na krátkou historii projektové metody ve výtvarné výchově. Není opomenuta ani charakteristika věkové skupiny. Druhá polovina teoretické části se věnuje lidovému umění a lidovému ornamentu. Následně je vybráno několik etnografických oblastí, které jsou popsány. Je zkoumán lidový ornament typický pro dané regiony.

V praktické části jsou uvedeny přípravy na hodiny spolu s autorčinými reflexemi hodin. Pro pátou třídu bylo připraveno pět hodin a pro první třídu čtyři hodiny. Žáci jednotlivých tříd byli upozorňováni na práci druhé třídy. Bylo v nich budováno vědomí práce na společném tématu.

Vymýšlet hodiny výtvarné výchovy mě bavilo. Mám k ní vřelý vztah a ráda s dětmi vyrábím neotřelé nápady. Hodiny mě těší, když se mi podaří vymyslet něco, co je pro děti motivační a baví je to. Tímto principem jsem se chtěla řídit i ve svojí diplomové práci. Zároveň mám ráda lidovou historii, některé zvyky si ráda připomínám a znovu objevuji střípky přežití historie. Brala jsem jako výzvu se zabývat odíváním v Podještědí, které začalo pomalu mizet a jen díky některým folklórním souborům zůstalo oživeno. Sama jsem o podještědském kroji nikdy neslyšela a přišlo mi zajímavé to předat dětem a zapojit to do výtvarné řady.

Myslím, že téma, které jsem si vybrala, je pro žáky přínosné a ve spoustě ohledech i zábavné, protože bylo zpracováno zajímavou technikou a téma bylo přizpůsobeno tak, aby děti zajímalo. Velkou roli hrála i motivace. Bylo vidět, že velký efekt má, když děti byly na začátku (nebo i v průběhu) hodiny napjaté, těšily se a byly zvědavé, co se bude dít dál. Snažila jsem se vybrat co nejzajímavější motivy a principy z lidového umění a lidového ornamentu a spojit to se zajímavou neotřelou technikou. Největší úspěch mělo kreslení rozehřátým voskem na vejce a kreslení na ponožky. Ponožky děti bavily jednak kvůli motivaci, kterou byla reklama na barevné ponožky Dedoles a také samotné tvoření vlastních barevných ponožek. Barevné ponožky jsou

teď trendy a děti byly nadšené, že si mohou nakreslit své vlastní. Myslím, že se na tom krásně propojila moje snaha přiblížit dětem to, že dříve chtěli lidé také vypadat dobře, a tak měli kromě ostatního oblečení zdobené i ponožky. Materiál a dobová móda sice nedovolovala, aby vypadaly tak, jak teď, ale účel byl stejný. Propojila se tam radost z vlastního výrobku a porozumění historii.

Další povedenou a zábavnou hodinou bylo kreslení na okna mýdlem. Děti byly napjaté, co se bude s mýdly dělat, a moc hezky je to uvedlo do výtvarného úkolu. Užívaly si také to, že mohou kreslit na okna, která jsou jim běžně nedostupná.

Jako svoji chybu uznávám hodinu v první třídě, kde děti malovaly cibulákový ornament, protože nepatří k lidovým ornamentům. Je to ornament převzatý z Číny a upravený na evropský styl dekoru. Rozhodně ho tedy nemůžeme považovat za český lidový ornament. Zároveň, ale patří k velice známým ornamentům, které často znají i děti.

S výtvarnou řadou se mi pracovalo dobře. Vyhovoval mi způsob propojení hodin jedním tématem, ale zároveň volnost, že jednotlivé hodiny nemusí na sebe přesně navazovat, nebo postupně prohlubovat jedno téma. Vyhovovalo mi také to, že jsem hodiny výtvarné výchovy mohla realizovat ve dvou třídách. Na páté třídě bylo už někdy vidět, že je téma ornamentu začíná nudit, a kdybych všechny hodiny realizovala jen u nich, už by byli nejspíš tématem unaveni. Musela jsem někdy ornament trochu zaonačit a motivovat je něčím jiným. Zároveň se mi líbilo, že jsem propojila první a pátou třídu a že o sobě mohly vědět, že pracují na tom samém. Děti jsem povzbudila, ať se vzájemně podívají na nástěnky druhé zapojené třídy. Pak jsem jim i kladla otázky, co si myslí, že v první třídě dělaly, a jak to souvisí s jejich prací ve výtvarné výchově. Vtipné bylo, že žáky první třídy velice zajímalo, co dělali žáci páté třídy a zvědavě koukali na nástěnky, kdežto v páté třídě projevilo zájem o nástěnky první třídy méně žáků. Ale byli i tací, které to zajímalo a pak se mě ptali, co to vlastně prvňáci vyráběli.

Bibliografie

Knižní zdroje

- ČÁP, Jan a Jiří MAREŠ, 2001. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál. ISBN 80-717-8463-X.
- ELIŠKA, Jiří, 1984. *Ornament a dekor*. Brno. Skripta. Univerzita J. E. Purkyně v Brně.
- ELIŠKA, Jiří, 1984. *Ornament a dekor*. Brno. Univerzita J. E. Purkyně v Brně.
- HAMPTON, Pavla a Jan KUČA, 2021. *Atlas lidových krojů České republiky*. Cyranův Ostrov. ISBN 978-80-908276-0-8.
- HORÁČEK, Jaroslav a Ivana ROZKOVCOVÁ, 2022. *Podještědský lidový oděv v proměnách času*. Český Dub. ISBN 978-80-270-6454-0.
- JEŘÁBEK, Richard, 1962. *Podluží: Kniha o lidovém umění*. 1. Brno: Krajské nakladatelství.
- JOHNOVÁ, Helena, Jitka STAŇKOVÁ a Ludvík BARAN, 1989. *Lidový malovaný nábytek v českých zemích z muzejních sbírek*. Praha: Panorama. ISBN 80-703-8034-9.
- Kouzlo lidového umění*, 1994. 1. Grafické závody Hronov.
- KRATOCHVÍLOVÁ, Jana, 2006. *Teorie a praxe projektové výuky*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-4142-4.
- LANGHAMMEROVÁ, Jiřina, 1994. *České lidové kroje*. Praha: Práce. ISBN 80-208-0328-9.
- ROESELOVÁ, Věra, 1996. *Techniky ve výtvarné výchově*. Praha: Sarah. ISBN 80-902-2671-X.
- ROESELOVÁ, Věra, 1997. *Řady a projekty ve výtvarné výchově*. Praha: Sarah. ISBN 80-902267-2-8.
- ROESELOVÁ, Věra, 2003. *Didaktika výtvarné výchovy V., nejen pro základní umělecké školy*. Přepřac. vyd. Praha: Univerzita Karlova. ISBN 80-729-0129-X.
- ŠOUREK, Karel, 1930. *Lidové umění v Čechách a na Moravě: Poznámky k jeho povaze*. Praha: Umělecká beseda.
- Třebíčská rozeta. In: *Mandaly pro děti* [online]. [cit. 2024-01-14]. Dostupné z: https://www.mandalyprodeti.cz/fotky85372/fotos/_vyr_443_trebicska-rozeta-30x30.jpg
- VÁCLAVÍK, Antonín, 1959. *Výroční obyčeje a lidové umění*. Praha: Československé akademie věd.
- VÁGNEROVÁ, Marie, 2017. *Vývoj dětské kresby a její diagnostické využití*. Praha: Raabe. Dobrá škola. ISBN 978-80-7496-333-9.
- VEČERKOVÁ, Eva, 2013. *Malované vejce: o kraslicích v českých zemích*. Brno: Moravské zemské muzeum, Etnografický ústav. ISBN 978-80-7028-399-8.
- ZORMANOVÁ, Lucie, 2014. *Obecná didaktika*. Grada. ISBN 978-80-247-4590-9.

Internetové zdroje

Cesky.porcelan.cz [online], 2024. In: . [cit. 2024-03-05]. Dostupné z:

<https://cesky.porcelan.cz/cs/o-ceskem-porcelanu/cibulovy-vzor>

Dedoles CZ. *Dedoles.cz – Vánoce* [video na Youtube]. Dostupné také z:

https://www.youtube.com/watch?v=CG2VgfIx-Vc&ab_channel=DedolesCZ

Folklórní sdružení České republiky, 1998-2024. In: *Folklórní sdružení České republiky* [online]. [cit. 2024-02-05]. Dostupné z: http://archiv.fos.cz/_fos/menu.phtml

Malování pískem 14. In: *Obec Šardice* [online]. [cit. 2023-11-12]. Dostupné z:

https://www.sardice.cz/evt_image.php?img=2870

OREL, Jaroslav, 1973. *O kraslicích*. Uherské Hradiště: Slováké muzeum.

Ornamenty malířky Slavomíry Foretové v Nechorách [online]. In: . [cit. 2023-11-12]. Dostupné z: https://www.obecprusanky.cz/novy/wp-content/uploads/2016/09/ornament_FORETOVA_u.jpg

Ornamenty. Zuzana Štauberová 1. Co je ornament?, 2024. In: *DocPlayer.cz* [online]. [cit. 2024-01-14]. Dostupné z: <https://docplayer.cz/12915318-Ornamenty-zuzana-stauberova-zuzana-kma-zcu-cz-1-co-je-ornament.html>

OTTO, Jan, 1902. *Ottův slovník naučný* [online]. J. Otto [cit. 2024-01-31]. Dostupné z: <https://www.digitalniknihovna.cz/nkp/view/uuid:6e99bf30-e6e0-11e4-a794-5ef3fc9bb22f?page=uuid:25e97cf0-05b0-11e5-97f4-5ef3fc9ae867>

Ponozky-coffeespot..., 2024. In: *Coffeespot* [online]. [cit. 2024-04-02]. Dostupné z: https://cdn.myshoptet.com/usr/www.coffeespot.cz/user/shop/big/2345_ponozky-coffeespot-velikost-41-46.jpg?65d5b821

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání [online], 2021. Praha: MŠMT [cit. 2024-02-12]. Dostupné z: https://archiv-nuv.npi.cz/uploads/RVP_ZV_2021_word.docx

Starý kvartýr, Koňaré a malování mýdlem, 2021. In: *Česká televize* [online]. [cit. 2024-04-02]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/13889655314-peceni-na-nedeli/221544160510001/cast/862767/>

STEHLÍKOVÁ BABYRÁDOVÁ, Hana, 2015. *Téma – akce – výpověď, Projektová metoda ve výtvarné výchově* [online]. Univerzita Palackého v Olomouci [cit. 2024-02-13]. ISBN 978-80-244-4506-9. Dostupné z: file:///C:/Users/Admin/OneDrive/Dokumenty/Diplomka/tema_akce_vypoved_31052015.pdf

Svatba - Nevěsta. In: *Hluk* [online]. [cit. 2023-11-14]. Dostupné z:

https://www.mestohluk.cz/data/editor/323cs_7_big.jpg?gcm_date=1480974480

VIDMAN, Jiří. *Horačky folklórní soubor – Chodil jsem na Proseč* [video na Youtube].

Dostupné také z: https://www.youtube.com/watch?v=zPn8zbB8pgY&ab_channel=Ji%C5%99%C3%ADVidman

Seznam příloh

Příloha A   Pásový ornament

Obrázek A1: Průběh hodiny

Obrázek A2: Předkreslování ornamentu

Obrázek A3: Předkreslený ornament, chlapec, 9 let

Obrázek A5: Hotový pásový ornament, dívka, 10 let

Obrázek A6: Hotový pásový ornament, dívka, 9 let

Obrázek A7: Hotový pásový ornament, chlapec, 9 let

Příloha B   Ornament na budovách

Obrázek B1: Průběh vyšívání

Obrázek B2: Hotová vyšívka, chlapec, 10 let

Obrázek B3: Rozpracované vyšívání, dívka, 10 let

Obrázek B4: Průběh vyšívání, chlapec, 9 let

Příloha C   Cibulákový ornament

Obrázek C1: Průběh hodiny, chlapec, 6 let

Obrázek C2: Průběh hodiny, chlapec s DMO, 7 let

Obrázek C3: Hotový šálek, chlapec, 6 let

Obrázek C4: Hotový hrnek, chlapec, 6 let

Obrázek C5: Hotový šálek, dívka, 6 let

Obrázek C6: Závěrečná reflexe

Příloha D   Ornament na kroji

Obrázek D1: Průběh vyrábění, chlapec, 6 let

Obrázek D2: Průběh vyrábění, dívka, 6 let

Obrázek D3: Hotový opasek, chlapec, 7 let

Obrázek D4: Hotový vínek, dívka, 7 let

Příloha E   Prolamovaná výšivka

Obrázek E1: Propichování hřebíkem

Obrázek E2: Práce s děrovačkami

Obrázek E3: Práce s děrovačkami na koberci

Obrázek E4: Hotový fěrtoch, chlapec s DMO, 7 let

Obrázek E5: Hotový fěrtoch, chlapec, 6 let

Obrázek E6: Hotové látky na fěrtochy

Příloha F   Mýdlový ornament

Obrázek F1: Kresba mýdlem na okna, skupiny chlapců

Obrázek F2: Kresba mýdlem na okna, skupina dívek

Obrázek F3: Hotové vyzdobené okno, skupina chlapců

Obrázek F4: Hotové vyzdobené okno, skupina dívek

Příloha G   Ornament na ponožkách

Obrázek G1: Hotové ponožky, chlapec s PAS, 10 let

Obrázek G2: Kreslení na ponožky, dívka, 10 let

Obrázek G3: Kreslení na ponožky, dívka, 9 let

Obrázek G4: Hotová ponožka, chlapec, 9 let

Obrázek G5: Přehlídky ponožek, závěrečná reflexe

Obrázek G6: Hotové ponožky, chlapec, 10 let

Příloha H   Kraslice malované voskem

Obrázek H1: Kresba voskem na vejce, dvojice chlapců

Obrázek H2: Kresba voskem na vejce, dívka, 10 let

Obrázek H3: Kresba voskem na vejce, chlapci

Obrázek H4: Detail kresby, dívka, 10 let

Obrázek H5: Hotová vejce, dvojice dívek

Obrázek H6: Hotová vejce, chlapec, 9 let

Příloha I   Vyrývané kraslice

Obrázek I1: Kreslení tvaru vejce, chlapec, 6 let

Obrázek I2: Vyrývání tužkou, chlapec, 6 let

Obrázek I3: Vyrývání tužkou, dívka, 6 let

Obrázek I4: Průběh tisku, chlapec, 6 let

Obrázek I5: Hotové výtisky, chlapec, 7let

Příloha J   Dotazník

Obrázek J1: Dotazník k hodinám výtvarné výchovy

Vložené přílohy

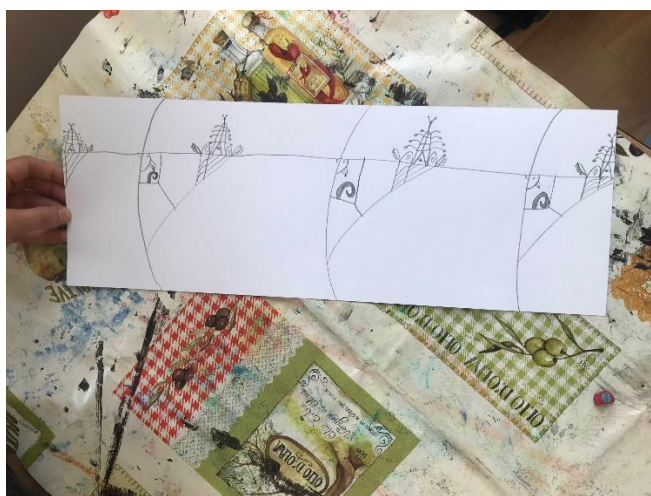
Příloha A Pásový ornament

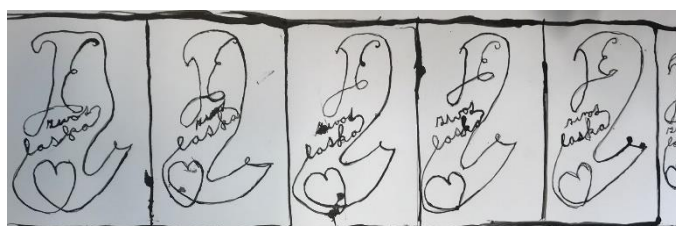
Obrázek A1: Průběh hodiny

Obrázek A2: Předkreslování ornamentu

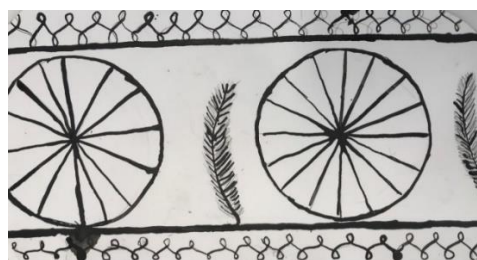
Obrázek A3: Předkreslený ornament, chlapec, 9 let

Obrázek A4: Hotový pásový ornament, dívka, 9 let

Obrázek A5: Hotový pásový ornament, dívka, 10 let

Obrázek A6: Hotový pásový ornament, dívka, 9 let

Obrázek A7: Hotový pásový ornament, chlapec, 9 let

Příloha B Ornamet na budovách

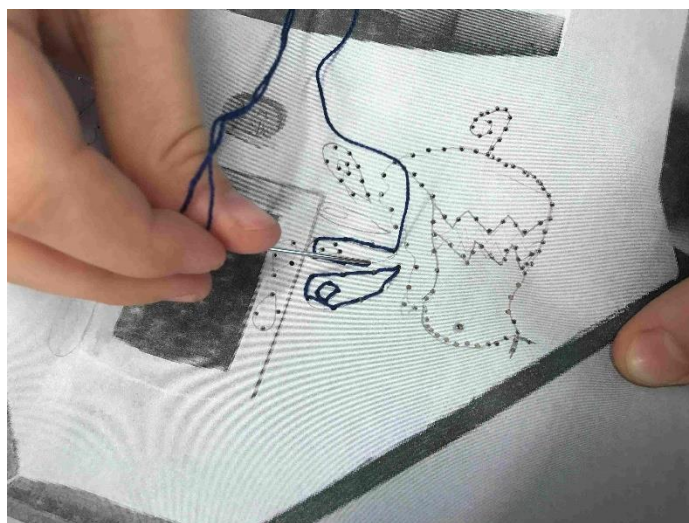
Obrázek B1: Průběh vyšívání

Obrázek B2: Hotová vyšívka, chlapec, 10 let

Obrázek B3: Rozpracované vyšívání, dívka, 10 let

Obrázek B4: Průběh vyšívání, chlapec, 9 let

Příloha C Cibulákový ornament

Obrázek C1: Průběh hodiny, chlapec, 6 let

Obrázek C2: Průběh hodiny, chlapec s DMO, 7 let

Obrázek C3: Hotový šálek, chlapec, 6 let

Obrázek C4: Hotový hrnek, chlapec, 6 let

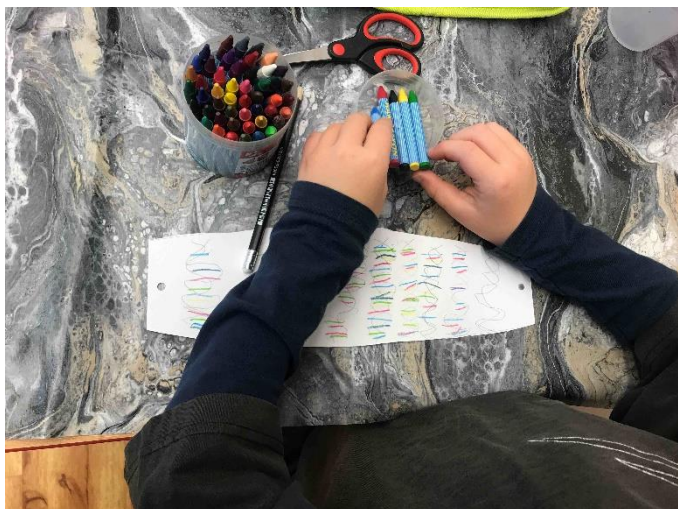

Obrázek C5: Hotový šálek, dívka, 6 let

Obrázek C6: Závěrečná reflexe

Příloha D Ornamet na kroji

Obrázek D1: Průběh vyrábění, chlapec, 6 let

Obrázek D2: Průběh vyrábění, dívka, 6 let

Obrázek D3: Hotový opasek, chlapec, 7 let

Obrázek D4: Hotový vinek, dívka, 7 let

Příloha E Prolamovaná výšivka

Obrázek E1: Propichování hřebíkem

Obrázek E2: Práce s děrovačkami

Obrázek E3: Práce s děrovačkami na koberci

Obrázek E4: Hotový fěrtoch, chlapec s DMO, 7 let

Obrázek E5: Hotový fěrtoch, chlapec, 6 let

Obrázek E6: Hotové látky na fěrtochy

Příloha F Mýdlový ornament

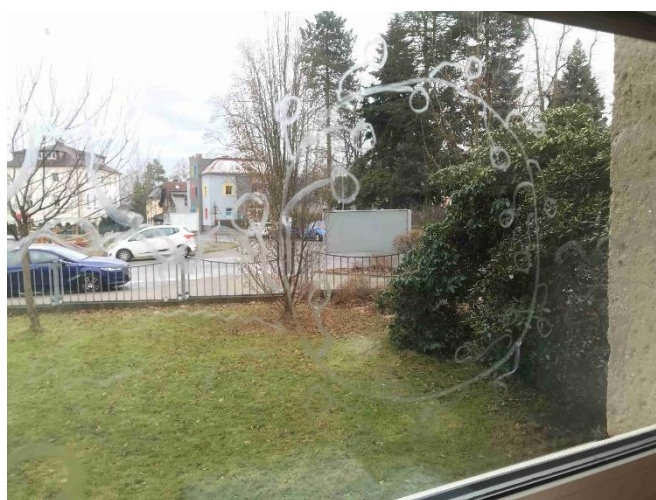
Obrázek F1: Kresba mýdlem na okna, skupiny chlapců

Obrázek F2: Kresba mýdlem na okna, skupina dívek

Obrázek F3: Hotové vyzdobené okno, skupina chlapců

Obrázek F4: Hotové vyzdobené okno, skupina dívek

Příloha G Ornament na ponožkách

Obrázek G1: Hotové ponožky, chlapec s PAS, 10 let

Obrázek G2: Kreslení na ponožky, dívka, 10 let

Obrázek G3: Kreslení na ponožky, dívka, 9 let

Obrázek G4: Hotová ponožka, chlapec, 9 let

Obrázek G5: Přehledka ponožek, závěrečná reflexe

Obrázek G6: Hotové ponožky, chlapec, 10 let

Příloha H Kraslice malované voskem

Obrázek H1: Kresba voskem na vejce, dvojice chlapců

Obrázek H2: Kresba voskem na vejce, dívka, 10 let

Obrázek H3: Kresba voskem na vejce, chlapci

Obrázek H4: Detail kresby, dívka, 10 let

Obrázek H5: Hotová vejce, dvojice dívek

Obrázek H6: Hotová vejce, chlapec, 9 let

Příloha I Vyrývané kraslice

Obrázek 11: Kreslení tvaru vejce, chlapec, 6 let

Obrázek 12: Vyrývání tužkou, chlapec, 6 let

Obrázek 13: Vyrývání tužkou, dívka, 6 let

Obrázek 14: Průběh tisku, chlapec, 6 let

Obrázek 15: Hotové výtisky, chlapec, 7let

Příloha J Dotazník

Výtvarná výchova

Nakresli jakýkoliv ornament.

Napiš, co nového jsi se dozvěděl(a) a před tím ji to nevěděl(a)?

Rozumněl(a) jsi dobře zadáním výtvarných úkolů?

Ohodnot smajlíky hodiny výtvarné výchovy, podle toho jak tě bavily.

vymýšlení vlastního ornamentu

vyšívání do fotografie budovy

kreslení na ponožky

kreslení na okno mýdlem

zdobení vajíček

Ohodnot známku
paní učitelku.

Ohodnot známku
sebe.

*Sem můžeš napsat nebo
nakreslit, cokoliv tě napadne
a souvisí to s ornamentem.*

Obrázek J1: Dotazník k hodinám výtvarné výchovy